

INLEIDING.

Niet uitgeweken, maar uitgezonden!

DE PROVIDENTIEELE ZENDINGSTAAK VAN HET HOLLANDSCH-AFRIKAANSCH RAS.

Het thema dezer Inleiding hebben we, wat de hoofdgedachte betreft, het eerst uitgesproken gevonden in onze *Kerkbode* van 12 Febr., door ouderling W. MALAN, uit *Mern*, Duitsch Oost-Afrika, in een verslag van de toestanden aldaar. Hij zegt daarin :

„Wij, dat is de Afrikaners buiten de grenzen der Unie, worden gewoonlijk beschreven als *uitgewekenen*. Voor ons klinkt dit woord niet mooi, want wij zijn even gehecht aan ons volk, ons land, onze Kerk, onze taal, enz., als onze stamverwanten in de Unie. En wij leven als christenen onder een Godsbestuur, *vandaar dat wij niet uit willekeur of bij geval hier of elders zijn, maar door bestiering. Ik zeg door bestiering, d. i. men bedenke, dat het Evangelie in de geheele wereld moet verkondigd worden, en dit niet alleen door woord maar door daad, allen volkeren tot een getuigenis*. Dus, toen wij in het land kwamen, waren hier wel zendelingen, zooals thans — Protestantsch en Roomsch Katholiek — maar de groote samenleving, witten en zwarten, wist niets van de heiliging des Sabbats. Thans bestelt de Regeering, waar het ons belangt, niet meer bijeenkomsten op Zondagen; de Kaffer weet, in grooten getale, dat men des Zondags niet moet arbeiden, omdat het de dag van „Mungu” (God) is; en ook op zedelijk gebied is uiterlijk groote verandering te bespeuren. *Dus, wij zijn niet uitgeweken, maar uitgezonden!*”

Het is hier niet de plaats, om uitvoerig stil te staan bij de zending onzer

Ned. Geref. Kerken, ook die in Duitsch Oost-Afrika. Wij doen dit later.

Hier willen wij slechts herinneren aan den laster, dien men in tal van buitenlandsche zendingsberichten aantreft, dat de Boeren bij den grooten trek uit de heerlijke Kaapkolonie, zijn uitgeweken, om als vrijbuiters in de woestijn een schandelijk leven te leiden, vrij van alle controle der wet.

Daartegenover nu stelt onze studie een positief:

NIET UITGEWEKEN, MAAR UITGEZONDEN!

Uitgezonden door dien God, die alle dingen werkt naar Zijn eeuwigen raad. Die ook aan den Zuid-Afrikaanschen Boer de machtige roeping verleende, Afrika te winnen voor Koning Jezus, zich als Gods zending te beschouwen in dat donkere werelddeel, om het te verlichten met de stralen van de Zonne der gerechtigheid. En nu is het een feit, dat wij bij de historie der zending, met verrukking kunnen spreken van de providentiele zendingstaak van het Hollandsch-Afrikaansche ras.

Niet, dat men in de volgende bladzijden *enkel licht* vindt. Immers men zal in de geschiedenis van het Zuid-Afrikaansch schisma met droefheid opmerken, hoe de duivel tegenover Gods providentie van eene machtige Afrikaner-eenheid, onze legerbenden heeft verbrokeld en verzwakt; geheel ons „plan de campagne” in duigen geworpen, zoodat wij in drie legers optrekken, en wij van geen verband met elkaar merken, behalve dat men ons allen vinniglijk bestrijdt. En het is toch meer dan voldoende om zich met droefheid en afkeer van de schismatieken af te wenden, dat zij de groote zendingsgedachte, die ons door de genade des Heiligen Geestes bezielt, dat het Hollandsch-Afrikaansche ras in Gods raad tot een machtige en koninklijke zendingstaak geroepen is, hinderen en neutraliseeren.

O, dat zij nog heden bedenken, hoe zij dit kunnen verantwoorden voor de rechtbank Gods; voor de rechtbank der historie ook, die onze vaders voor de gansche wereld ten zegen deed zijn, zoodat men in waarheid spreken kan van de zendingstaak van het Hollandsche ras, niet slechts in de Kaapkolonie, maar ook in Nederland en overal, waar de Hollandsche vlag zich vertoonde.

Wij achten het niet onze taak dit hier uitvoerig met bewijzen te staven. Reeds is veel in deze richting gedaan door kundige kerkhistorici. Wij moeten ons beperken tot Zuid-Afrika. En dat is noodig. Immers wordt ons volk en ons ras met sombere, schrille en lasterlijke kleuren geteekend.

De beste weerlegging intusschen is die met daden. Het is een troostrijke gedachte, dat, indien wij onze roeping vervullen, de zendingstaak van het Hollandsch-Afrikaansche ras door machtige daden en vurig gebed ten uitvoer leggen, er blijdschap zal zijn op aarde en in den hemel. Nu, moge onze studie u daartoe brengen, dat gij zegt: ja waarlijk, wij Hollandsche Afrikaners hebben een eigen zendingstaak te vervullen. Want in die woorden ligt niet slechts de geschiedenis van het verleden, maar ook de roeping van het heden.

Wat nu was het hoofdkenmerk van het oude Hollandsche volk? Wat is het hoofdkenmerk van het Hollandsch-Afrikaansche ras in den ouden en nieuwen tijd? Beoefenen zij een typisch socialisme? Bezitten zij een eigenaardig oeconomisch stelsel?

Neen, mijn broeder! Evenmin als hun Heiland.

Jezus, hoewel hij de groote vriend der armen is, treedt niet op als maatschappelijk hervormer; *hij dringt op bekeering des harten aan*. Voor armen en rijken is Hij dezelfde. Maar rijkdom brengt groote gevaren mee voor 't geestelijk leven, armoede groote voordeelen. Zijn eigen leven is een toonbeeld van armoede. Jezus is geen socialist, geen Ebioniet, geen communist. Jezus zegt: „Zoekt eerst het koninkrijk Gods en zijne gerechtigheid.” Toch stelde Jezus buitengewoon veel belang in de oeconomische toestanden van het volk. *Hij zocht deze te verbeteren, door den mensch zelf te verbeteren. Hij verbetert den mensch door tusschenkomst van Zijn kerk.*¹⁾

Dat hebben de oude Hollanders begrepen.

Dat begrijpen ook de mannen van het Hollandsch-Afrikaansche ras. En daarom slagen beiden zoo uitnemend, in de poging om de volkeren, met wie zij in aanraking kwamen en komen, te winnen voor Gods koninkrijk, en dientengevolge de zegeningen der beschaving te brengen.

Want die Hollanders waren Gereformeerd.

En die Hollandsch-Afrikaansche Boeren zijn het ook.

Dat blijkt uit den machtigen eerbied, waarmede zij, langs het pad en tehuis, den heiligen Bijbel behandelen, en er huisgodsdienst uit houden, in tegenwoordigheid hunner familieleden, vrienden, gasten en bedienden.

¹⁾ Zie de aankondiging, in het *Doetinchemsche Weekblad* van 6 Maart 1914, van de merkwaardige studie: *Jezus' onderricht over Privaat Bezit*, door G. D. HENYER. Uit het Engelsch vertaald door J. E. v. D. P. Uitgave van G. F. Callenbach, Nijkerk.

Die eerbied voor het Woord van God moet ook den Kaffer trekken en tot nadenken brengen.

Dat blijkt ook uit zijn teedere *heiliging van den sabbat*. Is hij alleen met zijne familie, dan heiligt hij den sabbat met de zijnen. Heeft hij bureu, dan doen zij het beurtelings bij een hunner. Heeft hij vele bureu, dan kiezen zij een plek voor kerkbouw uit.

„Een Engelschman, naar de rake opmerking van Ds. F. LION CACHET, bouwt eerst een kroeg (of clubgebouw). Maar de Boer bouwt eerst een kerk.”

Het moet wel diepen indruk maken op den Kaffer, als hij bemerkt, met hoeveel wijding de Boeren ter kerkviering gaan, en dáár, in dat gewijd gebouw, den eenigen troost vinden beide in leven en in sterven. De groote blijdschap, waarmede ouden van dagen, mannen en vrouwen in de kracht des levens, jongelingen en jongedochters dáár vervuld worden, moet den Kaffer den indruk geven van een goed, dat ook voor hem begeerlijk is en verkrijgbaar. Vooral als menschen hem naar zijne bevassing er over spreken, is zulk eene godvruchtige familie een groot zendingsmiddelpunt.

En als zij het doen kunnen, dan beroepen zij *een eigen leeraar*, hetzij aanvankelijk met anderen gecombineerd, hetzij alleen. Voor de kleurlingen wordt in afzonderlijke gebouwen door zendingen eener plaatselijke gemeente of van de gansche kerk, naar hunne behoefte, het Evangelie verkondigd en daar is steeds een warme, liefdevolle verhouding tusschen de predikers van het Evangelie aan blanken en gekleurden.

Aan candidaten en proponenten — ook aan zendingen en evangelisten — stellen onze Kerken den eisch van *wedergeboorte* door den Heiligen Geest, en de wedergeboorte is dan ook het begin en het einde hunner prediking.

Is het niet scherp gezien van onze wetgevers?

Die eisch vernedert den mensch ten diepste en verhoogt God ten hoogste.
De wedergeboorte toch is

- I. noodzakelijk door onzen diepen val,
- II. een *werk Gods*, en
- III. eene *profetie van volkomen verlossing*.

I. Noodzakelijk door onzen diepen val. — Wij zijn „dood in de zonden en misdaden!” onbekwaam tot eenig goed en geneigd tot alle kwaad. Er is geen oplappen, geen herstelling, geen reparatie van dien ouden zondaar

mogelijk. Als niet een wonder van genade hem redt, is hij voor eeuwig verloren.

II. Maar wat bij de menschen onmogelijk is, is mogelijk bij God. Want de wedergeboorte is een *daad Gods*.

De Geest van God brengt, in den weg der middelen, dat wonder tot stand. Het is een heilgeheim. Ondoorgrondelijk en Goddelijk. De Heilige Schrift is een zaad der wedergeboorte en wie zich stelt in den weg der middelen, ervaart de machtige, wederbarende kracht des Heiligen Geestes.

Gij ent uwe rozen en boomen in met een nieuw entsel en straks is het zoo volkomen met de oude plant vereenigd, dat zij nieuwe vruchten voortbrengt, en het gansche oude leven overwint.

III. Maar ten derde is ook de wedergeboorte een *profetie van volkomen verlossing*. De eikel is profetie van den eik. Het zaadkorreltje van wat er uitgroeien zal.

Immers wat uit God is, is onvernietigbaar. Wij verfoeien elke gedachte aan een afval der heiligen, omdat het Goddelijk leven onvergankelijk is.

Maar ook de prediking der wedergeboorte is een machtige hefboom, waarmede de Heere Jezus den enkelen mensch en de menschheid volkomen verlost. Ook bij het werk der heiligmaking hang ik niet af van mijn zwak pogen, maar mijn Heiland werkt in mij het willen en het volbrengen naar Zijn eeuwig welbehagen. Al ons kennen wordt ook nieuw. Zoo iemand in Christus is, die is een nieuwe schepping!

En de weg dien Hij houdt met den enkele, houdt Hij ook met de volkeren.

De volken zullen, Heer, U loven,

O Heer, U loven altemaal.

Als het heilig entsel der wedergeboorte onder de volkeren doorwerkt, zullen zij een nieuw leven ontvangen en zal het gansche oude sociale leven wegvallen of vernieuwd en gereinigd worden.

Zoo stuurt Hij het aan op de *wedergeboorte der menschheid*, die niet slechts daarin bestaat, dat zij Jezus belijden als Heiland en Verlosser, maar dat het gansche leven der menschheid zal worden herboren.

En straks krijgen wij een nieuwen hemel en een nieuwe aarde, waarop gerechtigheid woont!

Is het derhalve niet van het hoogste belang, dat onze Kerk de wedergeboorte eischt van hare leeraren en leden?

Waarom nu danken wij den Heere voor de heerlijke geschiktheid van het Hollandsch-Afrikaansche ras tot zijne zendingstaak?

Omdat zij, met den eisch der wedergeboorte te stellen, straks de volkomen verlossing der enkelen en der volkeren zullen bereiken!

't Is overigens een niet gemakkelijk werk.

De Roomsch-Katholieken, bijv. en de Engelsche Staatskerk schijnen zoo-veel voor te hebben met hun mechanisch ingerichte liturgieën, die de Kaffer zoo gemakkelijk leert nadreunen. Noch de een, noch de ander stelt den eisch der wedergeboorte, maar denkt dat hij voldoet: *to say his prayers*. En terwijl onze mannen en vrouwen de hitte des daags en de koude des nachts verdragen om Jezus' wille in een schier ondragelijk klimaat, en dagen, maanden, jarenlang arbeiden schijnbaar zonder vrucht, leest gij in de zendingsorganen van de vruchten, die de Engelschen, de Roomschen en zoovele anderen, die niet zoo'n scherpen eisch stellen, inzamelen.

Maar men herinnere zich daarbij, dat de Roomsche theologie van het strenge Calvinistische beginsel verwijderd is als de hemel van de aarde; dat bij Rome geen sprake is van die diepe verdorvenheid des menschen, die de wedergeboorte als tegenpool eischen moet; dat in de Engelsche Staatskerk alles aan den vorm wordt opgeofferd.

En hoevele andere mannen er zijn op het zendingsveld, die zich vaak meer accommodeeren aan het heidensche leven, dan den Heiden gansch en al op te heffen uit zijn geestelijk verval, door hem een ander mensch te maken en *niet hem slechts van kleed te doen verwisselen*.

Daar is dus groote genade noodig voor de zendelingen van het Hollandsch-Afrikaansche ras, om niet hun theorie te verwateren, en niet af te wijken van den eisch des Heilands: „tenzij iemand wederom geboren wordt, hij kan het koninkrijk Gods niet zien,” en dus tot hunne kandidaten te zeggen: ik mag u niet als lid der kerk aannemen, voor gij waarachtig wedergeboren zijt. Ik moet wachten tot God werkt.

Maar tenslotte, als de aarde degelijk en diep genoeg is omgespit, als het fundament diep genoeg gegraven is, als het zaad der wedergeboorte lang genoeg in de harten is uitgestrooid, — dan verheerlijkt God zich in het werk Zijner knechten, en tientallen, ja honderdtallen treden toe. De oude heidensche gewoonten en instellingen maken langzamerhand plaats voor christelijke; er komt recht en veiligheid in het publiek verkeer, waar vroeger de pijlen der heidenen u omgaven bij elken voetstap, zoodat gij u verbaast over het feit, dat gij veiliger zijt dan in Londen of ergens in de middelpunten der beschaving. Het huwelijk wordt eerbaar onder allen en het bed onbesmet en de kleeding draagt vooral daarvan de kenmerken; het

lied wordt geschapen, want de Heidensche volkeren hebben geen lied, zij kennen slechts moord- en krijgsgeschreeuw en krijgsliederen. Maar nu hunne harten wedergeboren zijn, wordt het heilig lied geboren op hunne lippen. O dat wonderbare lied, o die prachtige muziek, het brengt u telkens in verrukking als gij het hoort!

Als nijvere bijen arbeiden zij thans op den akker of in het bosch; zij bouwen huizen en kerken mede, die kunnen wedijveren met het beste vaak in Europa.

Middelen van verkeer en vervoer nemen zij over, die geëvenredigd zijn aan hunne nieuwe behoeften; fabrieken rijzen uit den grond; handel en nijverheid gaan bloeien; het geheele publieke leven wordt wedergeboren van uit de kerken, scholen en pastorieën, die alom gebouwd zijn.

Zoo bereikt het Hollandsch-Afrikaansche ras door zijne providentioneele zending, door de prediking der wedergeboorte, de wedergeboorte der geheele maatschappij.

Gelijk het Hollandsche volk een wonderbare begaafdheid in kunsten en wetenschappen ontwikkelde, omdat dit de vruchten der wedergeboorte bij hen waren; gelijk zij de vreemde talen gemakkelijk leerden en in meest vreemde toestanden zich inwerkten, omdat zij over twee dingen beschikten: sympathie en volharding. — Sympathie, gelijk onze Koningin het uitdrukte.

Zoo ook is op de Hollandsche Afrikaners die profetenmantel gevallen.

Van jongs af hebben zij vaak spelend met Kafferkinderen, een of andere Kaffertaal geleerd. Zij overschatten de kleurlingen evenmin als dat zij ze onderschatten. Zij kennen de eigenaardige moeilijkheden van het klimaat, den gebrekkigen regenval, het gemis aan arbeidskrachten, de eigenaardige moeilijkheden van het verkeer. Zij behoeven niet uit een vreemd werelddeel te komen om zich te vestigen onder kleurlingen, maar zij wonen reeds in Afrika en hebben het lief als hun moederland. Afrika voor de Afrikaners! dat is niet langer een politieke, maar een heilige krijgsleuze. God de Heere heeft hen in Zijn eeuwigen raad voorbeschikt voor hunne zendings-taak in en voor Afrika. Hij geeft hun wonderbare gaven en begaafdheid; zij wijden die Hem toe. De schatten in den bodem verborgen zullen Zijn koninkrijk bevorderen. Gelijk wijzen uit het Oosten den geboren koning der Joden goud, wierook en myrrhe brachten, zoo nog brengen de Afrikaners den Koning der Kerke toe: goud, wierook en myrrhe. De Afrikaners en Afrika zijn dus voor elkander voorbeschikt. De oude Hol-

landers hebben in Afrika doen hooren den eisch der wedergeboorte en dien der prediking van het koninkrijk Gods. Zij hebben het fundament gelegd, zoo diep en zoo soliede, dat de gansche Afrikaansche Kerk thans onbewogen blijft, bij het loeien der stormen. Wedergeboorte was hun uitgangspunt en heiligheid de vrucht.

Gij werpt mij tegen, dat er in Zuid-Afrika ook vreemdelingen gekomen zijn, en ik niet het recht heb uitsluitend te gewagen van het *Hollandsch-Afrikaansche* ras.

Omdat het Vereenigd Koninkrijk bestaat uit de meest heterogene bestanddeelen, heb ik daarom geen recht te spreken van het Engelsche volk?

Omdat in de Engelsche taal heel wat vreemde bijmengselen zijn op te merken, mag ik daarom niet gewagen van *het* Engelsch, als eenheid gedacht?

Mag ik niet spreken van het Nederlandsche volk, ofschoon er, om nu maar één punt te noemen, zoovele Fransche vluchtelingen, voor en na de herroeping van het Edict van Nantes, hier eene herberg en woonplaats bekwamen, dat velen zich in werkelijkheid begonnen te verontrusten over het verdwijnen van den Hollandschen naam en de Hollandsche zeden?

God heeft de oude Nederlanden evenwel rijkelijk gezegend door dat wij alle vreemde bestanddeelen eenvoudig hebben geabsorbeerd.

Niet wij zijn aan hen, maar zij aan ons onderworpen. Niet met geweld, maar met liefde.

En wat nu betreft het Hollandsch-Afrikaansche ras, alias de Afrikaners, het is uit vele heterogene bestanddeelen samengesteld. De studies van THEAL en ook die van Dr. COLENBRANDER („*De Afkomst der Boeren*”) bewijzen het. De laatste toont aan, op grond van de door hem verzamelde gegevens, dat met den tweeden overgang der Kaapkolonie in 1806, toen dus de bevolking ophield uit Nederland of door bemiddeling van Nederland, te worden gevoed, de afkomst der kolonisten voor ruim 50 pCt. Nederlandsch was, voor 27 pCt. Duitsch, voor meer dan 17 pCt. Fransch en voor ongeveer 5½ pCt. van andere nationaliteiten. Dit moet nu nog ten naasten bij de bloedmenging der bevolking van de Republieken zijn, want de districten, waaruit de Groote Trek van 1836 en volgende jaren plaats had, telden toen nog nagenoeg geen Engelsche bevolking, huwelijken met personen van Engelschen bloede waren nog slechts in Kaapstad en de naaste omgeving voorgekomen. En eerst in het laatst der 19de eeuw kunnen zich de Boeren in de Republieken in eenigszins opmerkelijken getale met uitlanders hebben vermengd.

Derhalve, waar een zoo ruim percentage van meer dan de helft der bevolking *Hollandsch* was en de andere elementen te klein waren om den doorslag te geven of gewicht in de schaal te leggen en eenvoudig zijn geabsorbeerd, hebben wij het recht te spreken van het Hollandsch-Afrikaansche ras. Dit is volgens eene historische wet van „*the survival of the fittest*”.

Niet wij zijn aan hen, maar zij zijn aan ons onderworpen.

Onderworpen zonder geweld, geheel vrijwillig, uit liefde tot het volksbestaan. Door huwelijken over en weer, door handel en nijverheid, door de *taal* van de meerderheid als hun volkstaal over te nemen, zonder eenig geweld van de zijde der meerderheid, heeft men zich gevoegd naar haren wil.

Nederduitsch Gereformeerd was de kerk.

Nederduitsch Gereformeerd de school.

Nederduitsch Gereformeerd het huisgezin.

Bij dit Hollandsche trio kwam de Hollandsche regeering en het Hollandsch-Romeinsch recht. De beoefening van kunsten en wetenschappen vond òf in Holland plaats, òf men deed het op Hollandsche wijze. Tot op vandaag bijv. wordt de oud-Hollandsche bouwkunst bewonderd en met geestdrift nagavolgd, als het beste wat er was.

Derhalve de hoeden af voor dat oud-Hollandsche ras. En met diepen eerbied gesproken van de Hollandsch-Afrikaansche taal en oud-Hollandsche traditiën.

Doch ook hier geldt het *Soli Deo Gloria*.

Lof en dank zij toegebracht aan Hem, die alle dingen leidt naar den raad van Zijn eeuwig welbehagen. Die het Hollandsche volk heeft gepredestineerd tot een zegen voor de wereld, een zegen der wedergeboorte des harten en dientengevolge, tot dat beoefenen van kunsten en wetenschappen.

Die het Hollandsche volk heeft uitverkoren, om overal met zijn vlag te brengen, eerst wedergeboorte des harten en dan wedergeboorte van de toestanden, veiligheid, recht, kennis, beschaving, welvaart en vrede.

Die het Hollandsch-Afrikaansche ras heeft gepredestineerd, om van de Kaap tot Caïro de wedergeboorte te doen verkondigen en Zijne Kerke zoo heerlijk te doen schitteren, dat zij van geen stilstand hooren willen, maar de verdwenen kerken van het Noorden uit hare puinhoopen willen doen herrijzen, en te bewerken dat de zonen van Calvijn de hand reiken aan de kinderen van Augustinus.

**Stichting en uitbreiding onzer Kerk buiten de limieten der
Kaapkolonie.**

HOOFDSTUK I.

De gevolgen van den Grooten Trek voor onze Kerk.

Wij spraken tot dusverre uitsluitend over de Ned. Geref. Kerk van de Kaapkolonie, in engeren zin. Toch omvat de statistiek der Predikanten ook de andere deelen van Zuid-Afrika, gelijk eveneens de uitdrukking „zendingsveld” dat doet, waarbij wij zelfs aan Midden-Afrika te denken hebben. Wij meenen U, geëerde lezer en velen met U geen ondiens te doen, wanneer wij een overzicht geven van het ontstaan en de uitbreiding der Ned. Geref. Kerken van Natal, de Oranjerivierkolonie en Transvaal.

De *politieke* geschiedenis veronderstellen wij bij U allen bekend. Gij weet, hoe de Grooten Trek het aanzijn gaf aan drie nieuwe Staten. Welnu gij zult verstaan, *dat de uitbreiding der Kerk gelijken tred hield met de emigratie der Boeren*. Gelijk, tijdens de O. en W.-I. Comp. overal, waar leden der Gereformeerde Kerken zich vestigden, weldra eigen Kerken wierden geïnstituëerd, die het aanzijn gaven aan de Gereformeerde Kerken van Azië, Amerika, Afrika, enz. en *vanuit Holland werden bestuurd, totdat zij zelfstandig genoeg waren om op eigen beenen te staan*, — zóó ging het nu weer in Zuid-Afrika. De Hollandsche Moederkerk had het aanzijn geschonken aan de Ned. Geref. Kerk in de Kaapkolonie, en deze op haar beurt heeft het leven gegeven aan drie dochterkerken, omdat zij, terecht, zich niet binnen de limieten der Kaapkolonie liet terugdringen. Uit het moederschap ontstond vanzelf het moederrecht, gelijk dat werd uitgeoefend door de Jeruzalemsche gemeente over de Kerk van Antiochië en elders. (Hand. 15).

De Emigranten-Boeren waren en bleven *suo jure* leden der Ned. Geref. Kerk van Zuid-Afrika. Waar die leden waren dáár was ook de Kerk, al had zij nog niet den behoorlijken, voor haar passenden vorm gekregen. Hetzelfde beginsel, dat bij de Kerk in Oost en West en der Afrikaansche kerken

had voorgezeten, werd ook aan de Kaap gevolgd. *Ubi tres, ibi ecclesia!* Dat de Kaapsche kerk zich derhalve gerechtigd achtte, toezicht uit te oefenen op de Kerken in Afrika, die spontaan uit haar ontstonden, was gebaseerd op :

- I. *de Heilige Schrift;*
- II. *op het moederrecht;*
- III. *op het Gereformeerd Kerkrecht;*
- IV. *op het verzoek der Boeren-Emigranten.*

Ontkent men het recht der Kaapsche Kerk om aldus te handelen, dan loochent men daarmee den bestaansgrond van al de buitenlandsche Gereformeerde Kerken, die aan onze kloeke en vroede voorvaderen hun ontstaan en eerste ontwikkeling dank weten. Omgekeerd, wie de houding onzer Vaderen te dezen opzichte looft, kan de houding onzer Kaapsche Kerk niet laken.

Wanneer gij U, geëerde lezer, den toestand van Zuid-Afrika, tijdens en tengevolge van den Grooten Trek, klaar voor oogen stelt, zal het U duidelijk zijn, dat de Ned. Geref. Kerk van de Kaapkolonie eerst eene groote aderlating onderging, die haar, gelijk alle aderlatingen, zeer verzwakte, en dat toen die verzwakte Kerk voor eene taak kwam te staan, die bijna onuitvoerbaar mocht heeten. Het hart dier vrome en vroede mannen klopte warm genoeg, maar zij waren schier niet bij machte om te voorzien in den geestelijken nood der Boeren Emigranten.

Vooreerst meenden de scherpzinnigste juristen, dat onze Kerk door de wet beperkt was tot de grenzen van de Kaapkolonie; en dat uitbreiding der Kerk buiten de grenzen wel haar *zedelijk* recht was, maar dat de Kerkwet eerst in dien zin behoorde gewijzigd te worden. Anderen daarentegen waren, op grond van practische overwegingen, van eene andere opinie. Onder de kerkelijke Besturen en de leden der Kerk was eveneens verschil van uitlegging der desbetreffende clause. De Kaapsche Synode stond toen voor dezelfde moeielijkheden, waarvoor de Nederlandsche Hervormde Synode stond en staat bij de vraag, wat te doen voor de Hollanders buiten de grenzen van het koninkrijk der Nederlanden, waartoe zij door kerkelijke en staatswetten beperkt is. Nu kan men dat betreuren, men kan het gebruiken als een bewijs, voor de moeielijkheden, waarin Staatskerken of kerken, die steun van den Staat krijgen, geraken. Men kan verontwaardigd uitroepen, dat het eene schande is voor de Kerk van Christus, zich aldus

in hare heilige roeping: het evangelie allen creaturen te prediken, te laten dwarsboomen door juridisch gepeuter, — het nuchtere feit blijft niettemin bestaan, dat men aan een historisch geworden toestand, die toch ook veel nut deed en zeker zijne goede zijde heeft, niet maar op ééns een einde maken kan. Wil de Kerk zich vrijelijk kunnen bewegen, overal waar hare hulp gevraagd wordt of hare leden henentrekken, dan kan men wel verlangen, dat oogenblikkelijk radicaal elke band met den Staat wordt doorsneden, doch alleen menschen, die niet doordenken, tot welke gevolgen dit een en ander moet leiden, kunnen daaruit een wapen smeden, tegen de kerkbesturen, die moeten zeggen: „het willen is wel bij mij, maar het goede te doen, dat vind ik — nu nog — niet!”

De eerste reden, waarom onze Kaapsche Kerk maar niet aanstonds dozijnen predikanten met de Boeren-Emigranten uitzond, was dus niet gelegen in haren onwil, maar in hare onmacht. De tweede reden was ook onmacht, maar nu van een anderen aard en wel voortvloeiend uit het groote gebrek aan predikanten in dien tijd. Tijdens de vierde vergadering der Synode, in 1834, was het getal gemeenten geklommen tot 25 en dat der predikanten tot 22. De leeraren hadden gemeenten zoo groot als half Nederland, ja sommigen zoo uitgestrekt als geheel ons vaderland. Bijna altijd zaten zij in het zadel, om aan de meest verwijderden hunner gemeenteleden het Evangelie te gaan brengen. ¹⁾

Het predikantengebrek moest verholpen worden van uit Europa. Holland had als vanouds daarin kunnen voorzien, niettegenstaande de Kaap eene Engelsche kolonie was geworden, doch de Amsterdamsche classis had plaats gemaakt voor een classicaal bestuur, hetwelk geenerlei bevoegdheid meer bezat zich officieël met de buitenlandsche kerken in te laten. De Kaapsche kerk verkeerde in groote verlegenheid en was dientengevolge genoodzaakt te correspondeeren met de Hollandsche gemeente in *Londen* en later voornamelijk op *Schotland* het oog te slaan. Gelukkig werden enkele der in Afrika aanwezige zendeling-leeraars, waarvan sommigen Hollanders en anderen Schotten waren, leeraren bij de Ned. Geref. Kerk. Men kwam toen op het denkbeeld, proponenten van de Kerk van Schotland te bewegen, zich beroepbaar te stellen in de Ned. Geref. Kerk. Doch de *conditio sine qua non* was: dat zij eerst naar Nederland moesten gaan, om zich gedurende eenige maanden te oefenen in de Hollandsche taal, teneinde hen in staat

¹⁾ F. LION CACHET, *De Worstelstrijd der Transvalers*, blz. 102 noot.

te stellen, hun heilig dienstwerk naar behooren te vervullen. Politieke winste bracht deze Schotsche emigratie in den aanvang zeker niet, in zoverre de taal gebrekkig en de kennis van de Boerenhistorie bij deze leeraren aanvankelijk wel niet zoo heel groot zal geweest zijn. Ook is het zeer goed te verstaan, dat deze van elders gekomen leeraren voorloopig weinig begrip hadden van de motieven, die aan den Grooten Trek het aanzijn hadden geschonken. Maar hieruit een wapen te willen smeden tegen deze vrome en vroede mannen, zou bewijs geven van weinig christenzin. Immers de hoogere belangen der kerk, haar leer in de eerste plaats, waren bij deze trouwe Schotten in goede handen, omdat zij strenge Calvinisten waren. Wat in den beginne hun vreemd was, bleef het niet immer. Immers slechts onkundigen kunnen ontkennen, dat de Schotsche leeraren en hunne nakomelingen zich zóó volkomen met onze Nederduitsch Gereformeerde Kerken in Afrika hebben vereenzelvigd, dat zij ware sieraden der kerke en eene eere van Christus zijn geworden.

Onze synode heeft evenwel gedaan wat zij kon, om in de geestelijke behoeften der Voortrekkers te voorzien, ook door zendelingen te qualificeeren tot het predikambt. Zóó overwon zij het predikantengebrek in hare eigene kerk. Zóó voorzag ze zoo goed mogelijk in dat der Emigranten.

Wij moeten thans trachten berichten te verzamelen van personen, die aan den Trek deelnamen, uit gelijktijdige kronieken, tijdschriften of gedenkschriften.

Een enkel voorbeeld moge hier volstaan.

In het *Zuid-Afrikaansch Tijdschrift*, jaargang 1838, bl. 79, treffen wij een bericht aan omtrent „F. SCHULZ, door de verhuisde boeren gequalificeerd om alhier (*Kaapstad*) of elders, aanzoek te doen naar een Gereformeerd leeraar, tot wiens salaris reeds een fonds tot inschrijving was daargesteld.”

Hoewel geen predikant toen gevonden werd, wagen wij de onderstelling, dat een Hollandsch zendeling, die te *Stellenbosch* arbeidde, met name ERASMUS SMIT, door onze hoogere kerkbesturen is aangezocht, als leeraar de Voortrekkers te vergezellen.

Dat E. SMIT mogelijk Hollander was, veronderstelt DR. N. MANSVELT in de volgende woorden: ¹⁾

¹⁾ Vgl. *De betrekkingen tusschen Nederland en Zuid-Afrika, sedert de verovering van de Kaapkolonie door de Engelschen*, door Dr. N. MANSVELT, oud-Superintendent van Onderwijs der Z. A. Republiek. Utrecht, C. H. E. Breijer, 1902, bl. 61.

„Of er bij de eerste Voortrekkers reeds Nederlanders waren, valt niet met zekerheid te zeggen; doch als men het zoo even genoemde manifest van PIET RETIEF zorgvuldig bekijkt, en ziet, hoe dit niet alleen in krachtige en welgekozen taal is gesteld, maar ook geheel vrij is van Africanismen, en zelfs uitdrukkingen bevat, die men alleen bij de meest in 't Hollandsch geoefende Kaapsche geleerden zou mogen verwachten, dan kan men niet anders dan aannemen, dat reeds hier een Hollander de pen heeft gevoerd, om, evenals later zoo herhaaldelijk geschiedde, behoorlijken vorm te geven aan de gevoelens en gedachten van hen, wier handen meer met het roer en de groote ossenzweep, dan wel de ganzenveer vertrouwd waren. Mogelijk was de oude zendeling-onderwijzer ERASMUS SMIT, aan wien PIETER RETIEF bij ontstentenis van een predikant het houden van godsdienstoefeningen opdroeg, wel een Hollander.”

DR. MANSVELT heeft deze veronderstelling terecht gemaakt. Wij zijn aan het onderzoeken gegaan om dit punt op te klaren. Ons was een zendeling van het Nederlandsch Zendelinggenootschap bekend, uit het werk van prof. KRUIJFF,¹⁾ met name E. SMIT. Nu is, gelijk DR. J. W. GUNNING de toenmalige Director van genoemd genootschap, ons vriendelijk liet mededeelen, op ons schriftelijk verzoek om inlichting dienaangaande, de voornaam van SMIT: ERASMUS. Zijn levensloop kan men vinden bij DR. KRUIJFF (in voce: SMIT). Evenals zijn medezending K. VAN EEKHOUT was E. SMIT een Amsterdamsche weesjongen. Hoewel 20 Sept. 1802 met anderen uitgezonden, kwam hij pas in Maart 1804, na allerlei avonturen, aan de Kaap. Een van zijne laatste zendingsposten bekleedde hij onder de Hottentotten te *Stellenbosch*, waar hij van 1822—1830 met zegen arbeidde: „doch dewijl het Genootschap aldaar hem in '30 niet langer onderhouden kon, en het Londensche Genootschap hem sedert '19 geen traktement had betaald, geraakte hij zoo in schulden, dat men hem vrijheid gaf over *f* 500.— te beschikken, (a. w., bl. 73).

Hierdoor wordt het derhalve begrijpelijker, dat E. SMIT zijn post als zendeling te *Stellenbosch* verliet, om als eerste predikant van de Voortrekkers Zondag 21 Mei 1837 zich te laten inzegenen.²⁾ Als Leeraar is hij

¹⁾ *Geschiedenis van het Nederlandsche Zendelinggenootschap en zijne Zendingen*, door Dr. E. F. KRUIJFF. (Te Groningen bij J. B. Wolters, 1894).

²⁾ *Deze inzegening* willen wij mededeelen volgens zijn dagboek. Zondag 21 Mei 1837. De Leeraar E. SMIT predikte over Joh. 14 : 16, voor een aanzienlijke gemeente; hoewel het weder zeer koud was, en de reizigers tenten op een verren afstand van elkander stonden. De Leeraar werd heden door een aanspraak van den Gouverneur P. RETIEF, aan de gemeente voorgesteld. ZijnEd. betuigde voor God, dat hij niets gevonden had, dat hem het kon beletten, om den WelEerw. heer ERASMUS SMIT, als den *eersten Leeraar voor de reizende gemeente der Gereformeerde Kerk naar Port Natal* aan te stellen, enz. Waarop ZijnEd. aan Zijn-

tot een onbegrijpelijken zegen gesteld. Dat hij gemakkelijk schreef, bewijst ook het door hem nagelaten, reeds genoemde *Dagboek*. Aangaande zijnen zegenrijken arbeid hebben wij ook van elders bewijzen, o.m. in het *Gedenkschrift* van ELISABETH STEENEKAMP, geb. RETIEF, voorkomende in *Elpis*.¹⁾

„Toen wij de Sinkoejala achter ons hadden, ontmoetten wij, in de nabijheid van *Drakensberg*, den WelEd. heer PIET RETIEF, met de eerste landverhuizers, alsmede zijn ouden vader FRANÇOIS RETIEF, met den Eerw. heer SMIT. Zulks verschaftte ons groote blijdschap, want nu hadden wij in eerstgenoemde een persoon om onze bestaande wetten uit te voeren; en in laatstgenoemde een *Leeraar, om ons in Gods Woord te onderwijzen, den Doop en het Heilig Avondmaal toe te dienen, zoodat onze Godsdienst bloeide. Elken Zondag en alle avonden was er openbare godsdienstoefening*, en dit maakte onze reis door de woestijn aangenaam, ziende dat de Heere ons niet verlaten had.”

Ongetwijfeld is de heer ERASMUS SMIT tot een rijken zegen voor zeer velen gesteld. Daarbij moet men nog rekening houden, hoe de aloude Staten-Bijbel, met geliefde godsdienstige geschriften, door de Emigranten werden medegenomen; dat de invloed van vrome moeders ook daar de woestijn deed bloeien als een roos, en dat die reisgezelschappen, die geen Leeraar bij zich hadden, onder de godsdienstige leiding van uitnemende ouderlingen stonden.

Het ambt der ouderlingen, ten allen tijde in Zuid-Afrika van de grootste beteekenis, was bovenmate beteekenisvol in de dagen van den Grooten

Eerw. verzocht, om zelf het gewone formulier van nadere bevestiging te willen lezen, en daarna voor zichzelf er op te antwoorden, (temeer omdat er hier in de woestijn in onze nabijheid geene Leeraars waren van de Nederlandsche, Waalsche of Schotsche kerken); te weten, zooals bij de bediening van den Heiligen Doop geschiedt, wanneer een Leeraar zijn eigen kind doopt, als er geen andere Leeraar tegenwoordig kan zijn. Vgl. blz. 22 en 23 van: *Uit het Dagboek van Erasmus Smit*, predikant bij de Voortrekkers. Geredigeerd door H. F. SCHOON, Ned. Ger. predikant te Ladysmith, Natal. (Kaapstad: Townsend, Taylor & Snasholl, drukkers).

Hoogst merkwaardig is ook de eedsaflegging van den Gouverneur PIETER RETIEF: (dat ik) *de Christelijke Geloofsbelijdenis naar den inhoud van art. 36, met de aankleving van dezelve, den Catechismus en de Liturgieën der Nederduitsche Gereformeerde Kerk, zal protecteeren en beschermen.* — Zondag 11 Juni 1837, a. w. p. 26.

De *aanstelling van kerkeraadsliden* op 3 Dec. 1837. Uit een tiental werden gekozen door het lot: Brs. FRANÇOIS RETIEF en CAREL VAN DER MERWE tot ouderlingen en br. CHRISTIAAN LIEBENBERG en ROELOF DREIJER tot diakenen. In den namiddag verhandelde de Leeraar Hand. 20 : 26—32, bij wijze van inwijding en bevestigingsrede gepast op den kerkeraad. De broeders werden toen naar het formulier van *onze Nederduitsche Gereformeerde Kerk*, in den heiligen dienst bevestigd door E. SMIT, den Leeraar der gemeente. Die naam Ned. Geref. Kerk passim.

¹⁾ *Alg. Tijdschrift voor Z.-Afrika*, onder medewerking van geleerden in Z.-Afrika en Nederland (1857—'60).

Trek. De bekendsten onder hen waren LOUW BADENHORST, CHARL CILLIERS,¹⁾ FREDERIK DE JAGER, ABRAHAM SPIES, GERT NAUDÉ en KARL LANDMAN. Is de ouderling van den tegenwoordigen tijd in de Ned. Geref. Kerk van Zuid-Afrika en de andere Hollandsche kerken een onmisbare schakel in het kerkelijk leven, omdat hij tijdens de afwezigheid van den Leeraar, (die dikwijls in zijn district verre tochten moet ondernemen) huis- en ziekenbezoek doet, voorgaat op begrafenissen zoowel als in de kerk, en is het meestal aan zijn invloed, benevens dien van den meester en de moeder te danken, dat de kinderen van zijne „wijk” voor de „aanneming” klaar zijn, zoodat de predikant bij de kerkviering ze slechts heeft aan te nemen en te bevestigen, dan kunnen we hieruit eenigermate opmaken, van hoe groote beteekenis het presbyterambt bleek te zijn tijdens en na den Grooten Trek.

Gelijk wij vroeger mededeelden in onze brochure: „*Zijn de Boeren vijanden der zending?*” hebben de Boeren-Emigranten onwaardeerbare hulp ontvangen van den Amerikaanschen zendeling DANIEL LINDLEY. Van 1840—1847, dus 7 jaren lang heeft deze Godsmann onder de emigranten van het tegenwoordige Natal, Vrijstaat en Transvaal, als Leeraar der Ned. Geref. Kerk gearbeid. Niet alleen dat hij godsdienstoefeningen hield op de hoofdplaatsen *Pietermaritzburg*, *Winburg* en *Potchefstroom*, maar hij reisde ook onophoudelijk en heeft duizenden kinderen gedoopt. Ook voor OOM PAUL²⁾ was zijn woord ten eeuwiggen zegen en de nagedachtenis dezes rechtvaardigen leeft nog steeds voort.

In 1843 bezocht Dr. A. FAURE, van *Kaapstad*, Natal, en mocht er in slagen, de toekenning te verkrijgen van een vast salaris uit 's lands kas, voor eenen eventueelen Leeraar van *Pietermaritzburg*.

De pogingen, te voorzien in den geestelijken nood der Emigranten-Boeren, bereidde aan twee Hollandsche predikantsfamilies de grootste moeilijkheden.

De eerste was Ds. PIETER NICOLAAS HAM, die door eene vereeniging in Holland was uitgezonden, om onder de Trekboeren in Natal het Evangelie te verkondigen, doch wien bij zijne aankomst aldaar, den 8^{en} Mei 1843, door de Engelsche autoriteiten geweigerd werd te landen. Hij voer toen naar *Delagoa-Bay*, waar zijne vrouw stierf; in 1844 verliet hij *Lorenzo Marques*;

¹⁾ Eene mooi behandelde levensgeschiedenis getiteld: CHARL CILLIERS vindt men in No. 11, 4de jaargang, Mei 1909, van *de Unie*, Maandblad voor School en Huis, onder redactie van W. J. VILJOEN, W. FOUCHE, M. J. STUCKI, G. C. GILLIÉ, door PROF. VILJOEN voorgelezen in „*Ons Spreekuur*”, Stellenbosch, 29 Maart 1909.

²⁾ Zie VAN OORDT, *Paul Kruger*, blz. 47.

bleef eenigen tijd in *Kaapstad* en werd, in den aanvang van 1845, de eerste predikant van *Franschhoek*.

De tweede predikant uit Holland, was Ds. A. C. STUCKI, die, als repetitor aan de Utrechtsche Academie zich had gevestigd, omdat de enorme proponenten-overvloed hem ongunstig was. In de grijze bisschopsstad had hij o.a. ook les gegeven aan en vriendschap gesloten met den Kaapschen student A. F. DU TOIT, die nu inmiddels, in 1840, de eerste predikant van *Wellington* was geworden, en deze had hem overgehaald zich in *Natal* te willen vestigen. Den 22sten Juni 1846 verliet hij, met zijne vrouw en schoonzuster zijn vaderland, en zeilde, den 18 October, 's morgens te vijf uur de Tafelbaai binnen. STUCKI trof juist dien dag op de ringsvergadering aan de Kaap vele vrienden, leerlingen en bekenden. Des Zondags werd in alle kerken God gedankt voor zijn behouden overkomst, omdat het gebrek aan leeraren zoo groot was; terwijl STUCKI zoowel in *Kaapstad* als te *Wellington*, den dienst des Woords verrichtte. Den 31sten December van hetzelfde jaar ontving hij de formeele aanstelling als Leeraar bij de Nederduitsche Gereformeerde Gemeente van *Pietermaritzburg*, en vertrok derwaarts met de zijnen in 1847, den 13^{en} Januari, begeleid door de vurige gebeden van allen, die het voorrecht hadden gesmaakt, hem te leeren kennen.

„Tusschen den 25sten en 26sten nam hem zijn Heer, in Wiens dienst hij alleen zijne vreugde had gevonden, zachtelijk in den slaap tot Zich, na hem eerst in de verte het land zijner bestemming te hebben doen aanschouwen, gelijk een MOZES, in het laatste jaar zijner woestijnreis, van den berg *Nebo*, wel Kanaan in het verschiet zag, doch daarin geen voetstap heeft gezet, alzoo God hem wegnam.”

Aldus STUCKI'S levensbericht, op bl. 155 van het in ons bezit zijnde, zeldzame boekje, waarin diens weduwe haar groot geluk en diepe smart, en ook de smartelijke aandoeningen van de gemeente zoo welsprekend schetst.¹⁾ Wij ontleenen daaraan nog deze passages over hare aankomst te *Pietermaritzburg* in de pastorie; de ongelegenheid van LINDLEY en van de herderlooze kudde.

„Wij hielden eindelijk stil voor des predikants huis, gebouwd naast het huis des Gouverneurs. Hier was dan nu de woning, waarin het vooruitzicht, het einde onzer reizen zoude geweest zijn. Hoe hijgend verlangd door mij, hoe diep bedroefd moest ik dezelve intreden. De WelEerw. Heer LINDLEY

¹⁾ *Reis naar en verblijf aan de Kaap en te Natal, gedurende het jaar 1846 en 1847.* In brieven door M. DE VOOGHT, WED. STUCKI. (Met portret, levensbericht en een tweetal preeken van den overledene). Te Kampen bij K. van Hulst, 1849.

en zijne vrouw, ontvingen ons zwijgend, gelijk gij begrijpen kunt. Ik zweeg. Mijn gevoel was overstelpt. De twee ouderlingen volgden ons. Wij allen zetteden ons neder, maar geene had den moed om te spreken. Zij raadden mijne zielsgesteldheid. Wij zwegden allen langen tijd, maar mijne tranen vloeiden in overvloed. De WelEerw. Heer LINDLEY en zijne vrouw zijn vrome christenen. Ook zij waren door den dood mijns vriends in moeielijke omstandigheden gebragt. De gelegenheid onder de Kaffers voor hen was reeds opgezocht, want daartoe waren zij uitgegaan. Thans drong de nood eener christengemeente te *blijven* . . . " ¹⁾

Men vergeve ons nog de volgende citaten uit het boek van deze hoogst-vertrouwbare ooggetuige :

„De *eerste Kerkdienst*, welke wij bijwoonden, had iets smartelijks voor mij. En toch — kon dit wel anders bij de herinneringen, die daarbij in mij moesten oprijzen? Het was een *Duitsch* geordend Leeraar, die thans voor de gemeente optrad, welke ook met levensgevaar zijne Kaffergemeente ontkomen was, ter oorzake van eenen opstand, die onder haar was uitgebroken. Zijne vrouw had hij onder weg door den dood moeten verliezen. Vroeger was hij ook in *Holland* geweest, maar hij sprak die taal, gelijk dàar de meesten, zeer slecht. Dit is geen misklink voor die, welke niet anders gewoon zijn, maar ons klonk het zeer wanluident. Z.W.Ew. deed eene korte, doch kostelijke preek en bad voor mij in het bijzonder zeer ernstig.

Ik verwonderde mij zeer over de kleederpracht, die ik in de kerk had waargenomen. Ik kon niet begrijpen, dat, uit die hutten van klei, zulke elegante dames zouden te voorschijn treden. En — indien men de straten dàar ziet, moet men er zich nog meer over verwonderen. Dezelfen zijn ook niet bevoerd met steenen, gelijk bij ons. Dus in den zomer altijd morsig, ja, bijna onbegaanbaar. Indien men niet te paard rijdt, kan men dikwijls zijne deur in het geheel niet uitkomen, waarom vrouwen zoowel als mannen dáar allen rijden. Zijn de *Afrikanen* te voet op den weg en het begint te regenen, dan trekken zij kousen en schoenen uit en loopen blootvoets.

De *kerk* was overigens eenvoudig en net. Als onze kerkdienst geëindigd is, wordt, door een Engelsch predikant voor zijne gemeente godsdienstoefening gehouden, daarna weder eene onderwijzing voor de jeugd, welke de predikantsvrouw verplicht is te doen met eenige jufvrouwen, die haar daarin bijstaan; doch die toen werd gehouden door eenen heer MARQUAD (lees: Marquard), geboren Afrikaan, in betrekking bij het gouvernement te *Pietermaritzburg*. Indien wij gevestigd waren, had ik plan, om daarin mede werkzaam te zijn . . . "

„De WelEerw. Heer LINDLEY, die al lang verlangd had aan zijne zending te voldoen, volvoerde nu ter oorzake van eenige oneenigheid met leden der gemeente, zijn plan om onder de Kaffers Gods Woord te verkondigen. De gemeente zou dus zonder leeraar zijn, tot de Voorzienigheid haar een anderen zond. De kerkdienst werd gehouden door den voorganger, die, daartoe verzocht, eene preek voorlas. Er waren reeds vele Afrikanen uit Pietermaritz-

¹⁾ a. w., blz. 95 vlg.

burg verder landwaarts henen getrokken, om onder hun eigen bestuur te zijn en dagelijks werd zulks door meerderen gedaan.

Men had dan ook nu weder geen predikant, en dus geen band, die bond. Zij voegden zich bij die duizenden, welke reeds hunne woonplaats, dagen en weken verder, hadden gekozen. Maar ook dáár, moest de predikant van *Pietermaritzburg* éénmaal 's jaars bezoek doen, om kinderen te doopen en het H. Nachtmal uit te deelen. Ook die allen zouden daarvan verstoken worden en den weg zich zien gebaad tot terugkeer naar het heidendom. Groot waren alzoo de klagten van alle die menschen. Zij schreiden en klaagden aan mij hunnen toestand. Ik stelde hun daarom voor, middelen onder elkander te verzamelen, en zulks zoover te doen, als zij wisten, dat er predikers van noode waren. Ik bood mij dan aan, om in Holland voor hen moeite te doen, als zij beschikken konden over de gelden, die vereischt worden tot bestrijding der kosten, welke aan zulk eene reis verbonden zijn. Hiertoe doet men reeds moeite. Er zijn lijsten in omloop tot intekening. Zij allen, Afrikanen, wenschen een Hollandschen leeraar en stellen daartoe een som voor die reis van *Holland* tot de *Kaap*, voor ieder predikant, die wil overkomen, terwijl er voor de vracht van de *Kaap* naar Natal door het gouvernement gezorgd wordt. *De Engelschen zien ook gaarne Hollanders komen, indien zij zich niet met de staatkunde bemoeien*, en hoezeer zij overal de Christelijke godsdienst uitbreiden door middel van Engelsche predikanten en zendelingen, betwisten zij nogtans den Afrikanen, als Hollanders van afkomst, Hollandsche predikers in geene deele." ¹⁾

De Duitse zending, waarvan in dit levensbericht wordt melding gemaakt, die naar *Pietermaritzburg* had moeten vluchten, is ongetwijfeld Ds. P. DÖHNE, die tot 1848 het leeraarsambt provisioneel heeft waargenomen, en dien wij straks weer ontmoeten.

En onze Synode? Ging haar de geestelijke nood der Emigranten-Boeren in 't geheel niet ter harte? Wij zullen in de volgende hoofdstukken de verdere bewijzen leveren voor het tegendeel en den laster, die tot op den huidigen dag nog wordt herhaald, met de stukken weerleggen.

¹⁾ a. w. blz. 99—102.

HOOFDSTUK II.

Onze Kerk en de Voortrekkers.

(Verder getuigenverhoor).

Wij zijn zoo gelukkig het volgend vertrouwbaar getuigenis te doen hooren, van den grooten Kaapschen historicus THEAL.¹⁾ Wij drukken letterlijk af, wat voorkomt in deel IV, blz. 445—449.

„In October 1847 the Synod of the Dutch Reformed Church, then in session in *Capetown*, resolved to send a commission to visit the emigrants north of the Orange. For this purpose, the reverend Mr. MURRAY, minister of *Graaff-Reinet*, and the reverend Mr. ALBERTIJN, minister of *Prince Albert*, with Messrs PIENAAR EN DE WIT, elders of *Richmond* and *Victoria West*, were appointed.

The reverend DANIEL LINDLEY, of *Maritzburg*, had formerly had occasional services at *Potchefstroom* and *Winburg*, otherwise the emigrants had been without clerical guidance for twelve years, though lay services had constantly been kept up. Marriages had been performed before the civil courts. Baptism had been deferred since Mr. LINDLEY'S last tour, when over five hundred children were brought to him to be admitted by that sacrament into the christian community.

During these years it had not been possible to have schools, and the most that parents could do for their children was to teach them to spell out with difficulty the easier passages of the bible. That was the one sole volume from which all the history, the geography, and the science known to the generation that grew up in the wandering was derived. And the simple language of the old testament, much of it applying to a people, leading a similar life to their own, moving about in a wilderness, depending upon flocks and herds, fighting with heathen tribes for existence, had a meaning for them which it cannot have for dwellers in the towns of Europe. The very skies and the landscapes, the storms and the droughts, the animals and the plants of the ancient scriptures, were the same that they were familiar with. Thus they came to regard themselves as God's peculiar people, and to consider all education beyond that of the bible as superfluous, and all that was not in accord with its science dangerous and sinful. These views did not indeed originate with the emigrants. Such opinions had been gathering strength in secluded parts of South Africa for five or six generations, but they reached their highest point of development with those who grew up in the wandering.

The commission proceeded without delay to perform the duties entrusted to it. Everywhere throughout a lengthened tour it was received with the greatest satisfaction, and at every centre of population, religious services were

¹⁾ *History of South Africa*, London, 1893.

held and the sacraments were administered. Within the Sovereignty there was prior to this date only one consistory, that of *Winburg*. The commission organised an other, for the farmers within the Griqua reserve, termed the consistory of RIET RIVER. In November 1848 this consistory petitioned Sir HARRY SMITH, to grant them permission to establish a church and village at *Zuurfontein*, about fifteen miles within the Griqua boundary. The place belonged to a Griqua, named PIET HENDRIKS, who made no use whatever of it, and was willing to dispose of it for £ 900, which they were prepared to give. ADAM KOK, however, objected so firmly to the alienation of this or any other ground, within the reserve to Europeans, that the project of building a church at *Zuurfontein* had to be abandoned.

The *Synodical commission*, a committee, which regulates matters with the Dutch reformed church when the synod is not in session, *towards the close of 1848 sent a second deputation to the emigrant farmers*. Its members were Dr. WILLIAM ROBERTSON of *Swellendam* and the reverend PHILIP EDWARD FAURE, of *Wynberg*. These clergymen organised consistories at *Smithfield*, at the place which later became known as *Harrismith* and at *Bloemfontein*, where, on the 6th of January 1849, the foundation stone of a church was laid in their presence, by Major WARDEN.

At Commandant KRUGER'S residence, at *Magalisberg*, Messrs. ROBERTSON and FAURE were visited by the great explorer of modern times, the reverend Dr. LIVINGSTONE, then a missionary with the Bakwena chief SETYELI. It would be hardly possible to find a man, not born in South Africa more closely resembling a South African farmer, in character than Dr. LIVINGSTONE. He had all the indomitable perseverance, the disregard of difficulties, the coolness in time of peril, the hatred of restraint of any kind, which characterised the emigrants. But he had been educated in the school of modern English ideas, and consequently he and the farmers bore little love to each other.

Dr. LIVINGSTONE'S object in going to see the deputation was to request them to use their influence to obtain permission for him to station a native teacher with one of the Betschuana clans. Dr. ROBERTSON was, like himself, a Scotch clergyman, and the reverend Mr. FAURE, was a zealous promoter of missions, so that he probably looked for sympathy as well as aid. The deputation gave the following account of what transpired on the occasion, which throws a good deal of light upon an event to be mentioned at a later date :

„We promised to speak with the Commandants on the subject, and accordingly did so, when *they declared themselves not opposed to the spread of the gospel, but, on the contrary, willing to assist in promoting it, especially if Moravian or Dutch missionaries came to labour among the natives. They stated however, that they could not comply with Dr. LIVINGSTONE'S request because he provided the natives with firearms and ammunition*¹⁾, adding that shortly before, the inhabitants of one kraal had destroyed those of another, by means of firearms obtained from him. They declared themselves ready to maintain this statement in presence of Dr. LIVINGSTONE. This we communicated to him, on which he mentioned to us that he had given some guns and ammunition to a certain party, who pretended that they were going out

¹⁾ De cursiveering is van ons.

on an elephant hunt, but who, instead of doing so, had gone to attach a neighbouring kraal. We therefore proposed to Dr. LIVINGSTONE to meet the commandants, when the question between him and them might be explained, and the matter respecting the stationing of native teachers be satisfactorily settled. To this proposal he gave his consent, and it was agreed that the interview should take place immediately after religious service, which was soon to commence. When the commandants, however, came to our apartment for the purpose of meeting Dr. LIVINGSTONE, he was not to be found, having left the place during the time of divine service. We were afterwards informed, that he had been warmly disputing with some of the farmers *telling them, among other subjects, that they were British subjects.* Whether he knew that by these disputings, he had excited an angry feeling against him, which was certainly the case, and on that account thought it more prudent to depart previous to the proposed interview, we were unable to determine.

On the 12th of March 1849 the reverend ANDREW MURRAY, now of WELLINGTON, was appointed minister of *Bloemfontein* and consulent of the other congregations. Already schools had been established at *Bloemfontein*, *Winburg* and *Smithfield*. *Through the medium of the Synod, the governor was endeavouring to obtain from Holland clergyman, and teachers for the still vacant places*"¹⁾

Gelukkig konden er voor de Boeren-Emigranten weldra hier en daar vaste Leeraars worden aangesteld. Zoo werd 9 Mei 1848, op zijn twintigsten verjaardag, tot de Evangeliebediening te 's *Gravenhage* toegelaten, de later ook in Nederland zoo bekende en geliefde Dr. ANDREW MURRAY. Gelijk wij vernamen van THEAL, werd MURRAY, onmiddellijk na zijne aankomst, benoemd tot leeraar van *Bloemfontein*, hetwelk hij van 1849—1860 beediende. In den aanvang was hij ook belast met de consulentsgemeenten *Smithfield*, *Fauresmith*, *Potchefstroom*, *Rustenburg* en *Lijdenburg*, waardoor hij ongeveer 20000 zielen onder zijne herderlijke leiding had, verspreid over enorme uitgestrektheden lands. Gelukkig kreeg hij hulp en wel in 1850 van DIRK VAN VELDEN, die leeraar werd van *Winburg*, met de consulentschappen *Harrismith* en *Kliprivier*. Omtrent dezen merkwaardigen man vertelt ons F. LION CACHET in zijn: „*Vijftien jaar in Zuid-Afrika.*”

„DIRK VAN VELDEN was een Hollander van geboorte, en door het consistorie van *Lille* tot den H. Dienst geordend. Na zes jaren te *Leuven* in België gearbeitet te hebben, kwam hij in 1849 aan *de Kaap*. De Vrijstaat was toen onder Britsch gezag, en Sir HARRY SMITH, de gouverneur der kolonie, verzocht onze Kaapsche Synode om twee predikanten te zenden naar den Vrijstaat en beloofde voor het salaris te zullen zorgen. Twee blanco beroepsbrieven werden toen naar de H.H. ROOJAARDS en VINKE, professoren te *Utrecht*, gezonden, en door hunne bemiddeling kwam Ds. VAN VELDEN naar

¹⁾ Wij cursiveeren.

de Kaap. Van half liberale zijde werden pogingen in het werk gesteld om zijne legitimatie te verhinderen, doch zonder gevolg. Hij was, met Ds. ANDREW MURRAY, tot 1852, de eenige Leeraar onzer Kerk in den geheelen Vrijstaat en is nu predikant te *Ladysmith*, in de kolonie", (waar hij 23 Juni 1878 overleed).

Wij moeten, vóór wij verder gaan, eerst nog in herinnering brengen, dat 6 April 1852, het tweehonderd-jarig bestaan van de volksplanting aan *de Kaap de Goede Hoop* ook *kerkelijk* is gevierd, op verzoek van de Synodale Commissie der Nederduitsch Gereformeerde Kerk. Wij hebben bij een Kaapsch boekhandelaar indertijd eens de hand gelegd op een boekdeeltje, waarin behalve de bekende rede van Ds. ABRAHAM FAURE te *Kaapstad*, en eene eveneens gedrukte preek van Ds. F. J. VAN DER RIET te *Mosselbaai*, een keurig geschreven schriftelijk verslag voorkomt van 63 bladzijden onder den titel: „*Verrigtingen te Pietermaritzburg, Port Natal, op den 6den April 1852, ter gedachtenisviering van het Tweehonderd-jarig bestaan der volkplanting de Kaap de Goede Hoop.*” Overgenomen uit de „*Natal Standard and Farmers Courant*” 13, 20, 27 April, 4 en 11 Mei 1852.

Eerst volgt de circulaire der Syn. Comm. waarin deze zinsneden :

„In het jaar 1824 vergaderde voor het eerst de Synode der Gereformeerde Kerk en zij vertegenwoordigde toen 14 gemeenten, welke in drie ringen (= classen) werden verdeeld. Nu telt zij 50 kerken, verdeeld in zeven ringen. Hoeveel grooter zou dat getal zijn, had men ten allen tijde Leeraars voor de aangroeiende gemeenten kunnen bekomen, en waren alhier de middelen aanwezig, om voor derzelve opleiding behoorlijk te kunnen zorgen . . .”

„Dat dan in dit eeuwgetij de Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika zich loflijk kenmerke door haren ijver voor hare eigene belangen, de belangen van het Godsrijk, dat zij verplicht is te behartigen. Dat elk hoofd des huisgezins zijne gift als een dankoffer op het altaar legge, met het opschrift: „*voor de zaak van Jezus Christus*”, voor de opleiding van Leeraars der Gereformeerde Kerk, ja dat *elk* lid onzer Kerk alzoo zijne gaven brenge, en daartoe gehoor geve aan de opwekking alreeds geschied; en de dag, waarop men de gedachtenis viert van de vestiging van de Christelijke Godsdienst in Zuid-Afrika, 6 April, worde nog door den naneef dankbaar vermeld, als de dag, waarop de leden der Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika, elk voor zichzelf, naar zijn vermogen, zijne gave daartoe hebbe bijgebracht. Dat geve de Heer.”

Wij krijgen nu eene leerrede van J. L. DÖHNE, V. D. M., die in een inleiding wijst op „de belangrijke gebeurtenis van welke de HoogEerwaarde

Synodale Commissie de uitschrijving aan de gemeenten der Nederduitsch Gereformeerde Kerk heeft gedaan. Wie zoude hertoe niet gaarne willen Amen! zeggen. Want wanneer feestdagen ooit op eene beduiding of bedoeling uitzien, dan is de gemelde belangrijke gebeurtenis, inderdaad zulk eene plechtige herinnering waardig; dan heeft de Nederduitsche Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika de blijkbaarste redenen, om door zulk een plechtige gelegenheid God te verheerlijken."

Onder de redenen, die de feestvreugde met droefheid vermengen, noemt de spr. de herderloosheid der gemeente. „In zoo droevig een tijd, daar gij geen herder hebt voor uwe gemeente, zult gij een feest van vreugde en blijdschap vieren?" „De Heere, die boven de donkere wolken troont, en sterk genoeg is dezelve te doen verdwijnen," — wil door zijn Israël verheerlijkt worden.

Naar aanleiding van 1 Chron. 16 : 34 stelt spr. de vraag: Waartoe moet ons deze godsdienstige feestelijke dag nopen? Tot drieërlei:

- I. *tot dank en lof jegens den Heere;*
- II. *tot bidden van den Heere;*
- III. *tot bezegelen van Zijne weldaden.*

Wij schrijven uit deze leerrede slechts fragmentair die gedeelten over, die van historisch belang zijn, en onderstreepen vele gedeelten.

„Met deze algemeene Kerk des Heeren hangt de *Nederduitsch Gereformeerde*, als een bijzonder gedeelte tezamen. Dat nu de een in Europa in de Gereformeerde en gij in de Nederduitsche Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika zijt geboren en in het ware geloof van haar opgevoed en niet onder de doodschaduw des Heidendoms, is dit niet een uitnemend voorrecht, hetwelk door Gods goedheid en liefde aan u is ten deel gevallen? Hierin ligt de eerste reden tot lof en dank jegens den Heere, bij deze feestelijke gelegenheid. Hebt gij geliefde feestgenooten, u over dit voorrecht verblijd? Ja, in 't algemeen, hebt gij er u over verheugd, en het als eene openbaring van 's Heeren goedheid aangemerkt, dat de Protestansche Kerk, gelijk de Phoenix uit de asch, zóó gij uit het Pausdom voort-, en ingevolge daarvan eene Nederduitsche Gereformeerde Kerk is opgekomen? *Dat onze en uwe ouders het ware geloof beleden en aan ons overgegeven hebben? En moeten wij het niet als eene openbaring van Gods goedheid betrachten, dat de Nederduitsche Gereformeerde Kerk ook naar deze Zuiderstranden is verplant geworden, om hier hare vleugelen uit te breiden en er velen onder dezelve vergaderen? Zou ons dat niet tot dank jegens den Heere nopen?*"

(Blz. 21 vlg.): „Wanneer wij nu aanmerken, dat dezelve eerst op den kleinen
Spoelstra I

hoek aan de Kaap beperkt was, en slechts weinige mijlen van den naasten omtrek bezat, maar tegenwoordig over duizenden van mijlen van Zuid-Afrika, van het Oosten tot het Westen, van het Zuiden tot het Noorden verspreid is, dan moeten wij er over verbaasd staan! Wanneer wij verder aanmerken, dat uit die ééne kleine gemeente aan de Kaap, nu 50 gemeenten zijn geworden, waarvan, helaas omtrent veertien zonder herder zijn; dat tot deze gemeenten, naar zekere berekening, niet minder dan 80.000 zielen behooren, waarvan omtrent 30.000 leden der gemeente zijn: dat is te zeggen, die van de Oude Kolonie en van Natal inbesloten, buiten die, welke over de Grootte Rivier en hierachter in de binnenlanden wonen, van welke, wanneer men ze met die andere wil tezamen vatten, men niet schromen mag aan te nemen, dat er in het geheel omtrent 100.000 zielen en 40.000 ledematen zijn; want van eenige plaatsen in de Oude Kolonie heeft men het getal nog zelfs niet kunnen uitmaken. De Nederduitsche Gereformeerde Kerk telt 57 Predikanten, welke in haren dienst geweest, en 39 die thans nog dienende zijn. Buiten dezen nog 3 zendelingen, welke echter met het werk onder de Heidenen niet uitsluitelijk zich bezig houden. Want, wanneer wij in aanmerking nemen, dat de Gereformeerde Kerk zelve veel meer van hare eigene kinderen heeft, dan zij met het brood des levens kan bedienen, zullen wij ons niet kunnen verwonderen, als zij niet met ruimer uitgestrektheid van hare krachten aan de bekeering der Heidenen in dit land kan arbeiden. Dan, dat zij dit werk als hare taak van den Heere beschouwt, bewijzen hare eigen getuigenissen tot voldoening; en het is ook waar, dat zij het veel gewichtigere meer op het hart houdt, dan dit zelfs vele van hare eigen leden meenen hare plicht te zijn. Zij heeft er ook reeds meer in gedaan, en meer loon naar hare belangstelling van den Heere ontvangen, dan dit ook aan vele van hare eigene leden bekend staat."

Na eene uiteenzetting van de belijdenis der Kerk, vervolgt de Spr. blz. 24: „Dit geloof is het inwendige, onzichtbare verband. Waar dit losraakt of wankelt, moet de Kerk vallen en vervallen. Waar men het slechts met den mond belijdt, maar niet levendig met het hart omhelst en beoefent, komt er een dood geloof in zijne plaats. Daartegen kan geen Kerk teveel bidden. Wel is waar, *het ongeloof van het nieuwe licht en het valsche geloof van het oude Babel zijn — de Heere zij geprezen! — aan de Nederduitsche Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika vreemd gebleven, zij heeft het ware geloof zuiver bewaard en staande gehouden door leeren en prediken.* Dat er echter ook nog in dezen veel te wenschen en te doen overig blijft, kan zij bij deze feestelijke herinnering, aan zich niet ontkennen. Zij heeft te bidden, dat het doode geloof moge wijken, voor het ware en levendige. Zooveel is zeker, dat van hare kinderen het ware, levendige en alleen-zaligmakende geloof nog niet hebben ontvangen. Want, om maar op eene omstandigheid betrekking te maken: indien er meer waarachtig leven des geloofs in hare gemeenten ware, zou er wel zooveel zwaarigheid omtrent het oprichten eener Kweekschool plaats hebben? Als er nog gevraagd wordt: of dezelve noodzakelijk is of niet? is het immers een bewijs, dat het aan het ware leven des geloofs ontbreekt?"

(Blz. 27). „En buitendien het gebrek aan leeraars groot zijnde, moet men niet duchten, dat er velen, bijzonder die verre af wonen, gelijk in de zeden, zoo ook in het geloof vervallen; — dat het gevoel naar de behoeften des

harten allengskens versmoort of eindelijk geheel versterft. Want wie weet niet, dat er een hoogst nadeelige invloed op het zedelijke en godsdienstige gevoel plaats grijpt, als een christenvolk, onder heidensche natiën verstrooid wonende, geen evangelische krachten kan inspannen, *om den machtigen stroom een dam tegen te zetten, door de verstrooiden tot georganiseerde gemeenten te verzamelen?*"

(Blz. 29). „Wij moeten dan, geliefde feestgenooten, niet vergeten, *de tegenwoordige bijzondere omstandigheden van de verstrooiden met dezen heiligen pligt in verband te brengen.* Na langen tijd van onrust, onzekerheid en ontevredenheid, schijnen er zich vele uiterlijke betrekkingen op eene aangename wijze te veranderen. Al is het ook, dat in dezen nog veel te wenschen en te doen blijft, kan men toch thans met grootere verwachting de toekomst tegengaan. *De harten van velen zijn opener en vatbaarder geworden voor de herstelling, wederopbouwning en reguleering van den godsdienst.* En alle deze omstandigheden tezamen vattende, kan er nauwelijks iemand aan twifelen, dat de Heere in Zijne Voorzienigheid het zóó beschikt heeft, dat dit feest juist in dezen tijd moet plaats vinden, om alle leden der Nederduitsche Gereformeerde Kerk met veel aanhoudendheid te doen bidden: „Verlos en red ons van de Heidenen.”

De Heere heeft zóóveel welbehagen aan zulke speciale gebeden om het heil, *dat wij vrijmoedig mogen verder gaan, en Hem smeeken om den voorspoed in het geestelijk leven der gemeenten,* als onze tekst zegt: „opdat wij uwen heiligen naam loven, en opdat wij uws lofs roemen, dat is te zeggen: dat zij in het openlijk en in het bijzonder mogen voorspoed hebben. *De openlijke voorspoed wordt waargenomen, wanneer men kerkgebouwen ziet ontstaan en gezette vergaderingen ziet bijgewoond. Daar blijkt het, dat de leden den Heere en Zijnen heiligen naam willen loven en danken. Wanneer in het bijzonder de familiën de huisgodsdienst met opgewekte harten beginnen te oefenen daar ieder huisvader als een priester in zijn huis, alle dagen, op gezette tijden zijne familie vergadert, om aan zijne nakomelingen de weldaden des Heeren te verkondigen en Hem te danken en te loven. Wanneer de zonden worden afgelegd, waardoor men, in het openlijk en in het bijzonder, den naam des Heeren onder de Heidenen heeft ontheilgd, en er nu de hand aan het werk wordt geslagen, om de Heidenen met den heiligen naam des Heeren beter bekend te maken. Als de Heidenen zien, dat men aldus te werk gaat, zullen zij zonder twijfel beginnen den God Israëls, den God des heils, en ook de Christenen, Zijn volk, te vreezen. Hunne werken der duisternis zullen van het licht bestraft (Joh. 3 : 20) en, hun tot schande, blootgelegd worden. Ja, door de kracht van het geestelijk leven der gemeenten wil de Heere de magt der heidenen verbreken en ontwapenen en hen tot gewillige dienaars maken, die de Christenen als hunne vrienden houden zullen.* De Heere zal onder de natiën gebieden: tast mijne gezalfden, mijn volk, mijn erfdeel niet aan. Hij zal koningen bestraffen om harentwille; hij zal geen mensch toelaten om haar te onderdrukken (Ps. 105). Maar, wanneer men niet zóó doet, is het tevergeefs, dat men vele publieke raadplegingen houdt, omtrent hoe men de Heidenen best regeeren en in orde houden kan. Daar mag men alle couranten vol schrijven, maatregelen voorstellen en uitvoeren, het helpt niet. *De Heidenen, als zij niet door andere wegen bekeerd worden, zullen Kananiëten en*

Filistijnen blijven, dat is te zeggen: vijanden der Christenen, en zullen niet nalaten hen kwaad te doen. Anders zal het niet zijn, of Gods Woord zou ons leugens verhalen. — Uit dat Woord behooren gouvernementen, regeeringen, en volksraden de politiek te leeren; een ander politiek deugt voor de Heidenen niet. Godvreezendheid, christelijk geloof, gerechtigheid in de godzaligheid, deze allen verheffen een volk, maken wegen in de woestijnen, bouwen kerken en scholen en voor de weduwen huizen, brengen den Heiligen Naam onder de Heidenen en maken hen onderdanig. Hoe regtvaardig is dus op den huidigen dag de bede: „Verlos ons, o God onzes heils, en verzamel ons, en red ons van de Heidenen, opdat wij uwen heiligen Naam loven en wij ons Uwes lofs beroemen.”

(Blz. 35/36). „Wanneer uw hart is opgewekt geworden, om te wenschen, dat de Heere mogt nader bekend worden aan Zijne Kerk, en aan Zijn volk, en gij Hem geloovig kunt vertrouwen, dat Hij zich ook verder als den God zijns volks zal bewijzen, en het zegenen, zoo hebt gij het zegel op dit godsdienstig feest gezet; gij hebt den Heere geprezen en gezegend. Daar zult gij ook in staat zijn, David het overige na te doen, namelijk aan de gansche Kerk en aan uzelf onder elkander geluk toe te wenschen. Want deze feestdag, dient gij te weten, is ook een dag van gelukwensching. Vindt men het passelijk aan geboorte en andere dagen, bij de aanneming tot lidmaten der Kerk, geluk toe te wenschen, zoo is het plichtmatig te achten om zulks op dezen feestdag te doen. *De 6de April 1652 was voor Zuid-Afrika een geboortedag van kerkelijk-geschiedelijk belang, en de leden van de Nederduitse Gereformeerde Kerk hebben een regt om elkanderen geluk te wenschen, dat de gebeurtenis voor 200 jaren heeft plaats gevonden. Zij hebben zich heden geluk te wenschen, dat zij dezen dag, die slechts elke eeuw eens gevierd wordt, door des Heeren genade hebben beleefd. Zij hebben te wenschen, dat zij in dit kerkelijk verbond nog lang mogen blijven gezegend, en dat dezelfde zegeningen in nog ruimere mate op hen en hunne nakomelingen mogen voortduren.*”

(Blz. 39, slot). „Voor ik dan het Amen van deze leerrede uitspreek, vergunt mij, geliefde vrienden, geluk toe te wenschen aan de Nederduitse Gereformeerde Kerk, aan hare voorstanders, de HoogEerwaarde Synode, alle gemeenten derzelve met hare leeraars en kerkenraden, en aan deze gemeente in het bijzonder. Dat de God en Vader van onzen Heere Jezus Christus hen en u allen rijkelijk moge zegenen met den Geest der wijsheid en des verstands, des raads en der kracht, met den Geest der genade en des geloofs en des gebeds; dat de God Israëls U moge van de Heidenen redden en verzamelen en allen eens aan het hemelsch feest laten deelen, wanneer de Bruid des Lams in de volkomene heerlijkheid zal ingevoerd worden. Ja, zóó zij het. En hierop zeg ik: „Amen! Amen!”

Aan den avond van dienzelfden dag traden nog enkele sprekers in het kerkgebouw op. In de eerste plaats de Heer MARQUART, een gouvernements ambtenaar, die, als Zondagschoolonderwijzer en op andere wijze der gemeente zeer tot steun was en die zijnen dank uitsprak aan „onzen geliefden vorigen Leeraar en steeds in ons belangstellenden vriend, den WelEerwaarden Heer

DÖHNE, ook nu weder hier tegenwoordig en gereed ons verder behulpzaam te zijn." Hij dankt de vertegenwoordigers der andere denominaties hier aanwezig: „De onderscheidene takken der Protestantsche Kerk dulden elkander niet alleen, maar slaan zelfs broederlijk de handen ineen, om de godsdienst van onzen gemeenschappelijken Zaligmaker door de verspreiding van Gods dierbaar Woord en andere middelen te bevorderen.

En hoe lieflijk is het thans, bij deze gewichtige gelegenheid, de voorgangers en broeders der onderscheidene Protestantsche Kerkgenootschappen van ons Distrikt in dit Bedehuis tezamen te zien wonen, tot hetzelfde doel vereenigd."

Een ervan, Ds. W. CAMPBELL, hield eveneens eene van groote sympathie voor de Boeren getuigende rede, terwijl de Heer J. N. BOSHOF, de latere Vrijstaatsche President, hoogst merkwaardige dingen zeide. Wij ontleenen aan zijne pittige toespraak slechts de volgende persoonlijke herinneringen:

(Blz. 51—53). „Veertien jaren geleden, toen ik mij voor het eerst op reis begaf, om het land van *Natal* te bezien, zag ik dit geheele land woest, onbebouwd en onbevolkt, behalve eenige legerplaatsen van de toen pas aangekomen Emigranten. Drie jaren daarna, toen ik mij met mijn huisgezin hier ter woon kwam vestigen, werd dit Godshuis reeds opgericht en thans mogen wij er verscheidene andere tellen, door Protestanten uit onze Engelsche en Schotsche medebroeders gebouwd, behalve die door de Hollandsche Emigranten, zoo in de Souvereiniteit als over de Vaalrivier, op verschillende plaatsen reeds voltooid; zoodat, onaangezien vele onaangename gebeurtenissen in het politieke, vele woelingen, onlusten en oorlogzuchtige bedrijven, de weg voor het koninkrijk Gods niettemin steeds meer en meer gebouwd wordt. En waaraan zouden wij het mogen toeschrijven, daar het toch natuurlijk en onvermijdelijk schijnt, dat gebrek aan het onderwijs der jeugd, aan leeraars, en aan een geregeld bestier het gevolg hebben moet, dat er omtrent den godsdienst verflauwing, onverschilligheid, verachtering en weldra geheele verwaarloozing komen moeten. *Wat anders heeft dit verhoed, dan het Woord Gods, de Bijbel, dien de Hollandsche Zuid-Afrikaansche Boer altijd met zich voert, waarhenen hij ook verhuizen moge; dien hij leest of aan zijne kinderen bekend maakt, waar hij zich ook bevindt; en dus in de afgelegenste wildernissen ondervindt, dat zijn Hemelsche Vader ook daar is, om hem te zegenen en goed te doen, en atwaar hij dan ook vroolijk zingt:*

„*Op bergen en in dalen*”, enz.

O! dat wij dat Woord hoogschatten; dat wij ons en onze kinderen daarin dagelijks oefenen; dan zullen wij waardige afstammelingen zijn van die eerste Protestanten, die, in dit Woord bedreven, in staat waren rekenschap te geven van het geloof, dat zij hadden omhelsd, en zóó alle zielverdervende dwaalleer met dat scherpsnijdend zwaard: het Woord des Heeren, te bestrijden en in 's Heeren magt te overwinnen. Dan behoeven wij niet bevreesd te zijn, al

kwamen dan ook de blinde leidlieden der blinden aanstormen. Het Woord Gods is machtiger dan alle zijne tegenstanders.

Doch, mijne vrienden, het is ook de wil des Heeren, dat er zulke personen zijn, die, als Zijne dienaars, bijzonder tot dat werk afgezonderd, onder de gemeenten arbeiden om ze tot deze dingen op te wekken, en aan te sporen, en het gebrek aan zulke vrome voorgangers wordt in Zuid-Afrika, onder de Hollandsche ingezetenen, al meer en meer gevoeld. Dat wij dan God bidden, dat Hij meer en getrouwe arbeiders in Zijnen wijngaard uitzende, opdat ook wij en andere gemeenten, die nog daarvan verstoken zijn, spoedig geholpen mogen worden. Laten wij ook de handen aan het werk slaan, en, zoover als wij kunnen, daartoe behulpzaam zijn, waartoe wij ook in den brief van de Synodale Commissie uitgenoodigd worden. Zoo mogen wij haast, ook in deze gewesten, de ware vreeze Gods zien bloeien en het heil voor ons na-kroost onder 's Heeren zegen bevorderen en de waarheid zien triumfeeren, die waarheid, die ons vrij zal maken van de slavernij der zonde, nu en voor altoos.

Deze citaten zijn lang genoeg, doch zij geven ons veel te denken en te leeren. Hebt gij ooit zulke gezonde gedachten hooren uitspreken over de *zending*, en staat eene Kerk niet hoog, waar zulke dingen geen uitzondering, maar regel zijn? Deze feestvierende schare noemt 16 April 1652 een datum van groot kerkgeschiedkundig belang; dankt God voor de zegeningen, door die Kaapsche Moeder ontvangen; spreekt hare organische samenhoorigheid met onze Kerk uit; gebruikt den juisten, historischen naam en aanvaardt de belijdenis der Kerk als de hare. M. a. w. vindt gij onder hen geen spoor van hetgeen de latere schismatieken „Gereformeerden”¹⁾ en Hervormden, beweren. Als, om eens één punt te noemen: de Voortrekkers den naam „Hervormde Kerk” mee uit de Kolonie ja uit Holland hebben medegebracht, dan moesten toch de groote scharen Voortrekkers, die wij voor uwe oogen hebben gevoerd, die stelling voor hun deel bewijzen; dan moesten zij toch staan op den naam Hervormd en dien naam ongezocht gebruiken?

Toen de feestvierende schare bij elkander was en de groote behoefte aan een eigen Herder en Leeraar uitsprak ook in haar gebed, heeft zij ongetwijfeld niet vermoed, dat Natal, en bepaaldelijk *Pietermaritzburg*, een vasten leeraar zou krijgen, n.l. den ook in Nederland later zoo bekenden en geëerden Dr. H. E. FAURE († 1898 te *Doesburg*). 2 Juli 1851 te *Utrecht* gepromoveerd, legde hij 7 Aug. d. a. v. te *Zwolle* het proponents-examen af; huwde 20 Nov. 1851 met Jonkvrouwe JOANNE LOUISE ALEWIJN te

¹⁾ Met „Gereformeerden”, — om verwarring te voorkomen tusschen aanhalings-teekens geplaatst, — duiden we in dit werk de Kerk aan, waarvan Ds. POSTMA de stichter is en die ook wel in den volksmond „Doppers” worden genoemd.

Soestdijk, en vertrok 15 April 1852, via *Southampton* naar Zuid-Afrika. In het laatst van Dec. 1852 kwam hij aan; begon voorloopig zijn dienstwerk en den 9^{den} Mei 1853 werd hij door Ds. VAN VELDEN van *Winburg* tot zijn heilig ambt ingezegend.

Tot deze rectificatie van den datum der bevestiging geven ons de volgende berichten het recht.

In de „Geref. Kerkbode” van het jaar 1853, lezen wij het volgend bericht dienaangaande op blz. 61:

„*Pietermaritzburg*. Op Vrijdag den 10^{den} December 1852, arriveerde onze langverwachte leeraar, de WelEerw. Heer Dr. H. E. FAURE, te *Port Natal*, waarvan wij spoedig bericht kregen. De gemeente zorgde zoo spoedig mogelijk voor wagens, om ZijnWelEerw. met de zijnen van *D'Urban* te vervoeren en reeds op den 17^{den} stapte ZijnWelEerw. in de pastorie te *Pietermaritzburg*, alwaar hij met groote liefde werd ontvangen. Op den 19^{den} aanvaardde hij den dienst in de gemeente met een gepaste rede.”

Bij de dankzegging van het den 9^{den} Januari 1853 gehouden eerste Avondmaal, vermeldt het bericht: „Men luisterde vooral met groote en gespannen belangstelling naar het voorlezen van den herderlijken brief van de jongstgehoudene Synode, in de *Kaapstad*, en niet minder naar eenen zeer hartelijken en deelnemenden brief van de Synode der moederkerk in Holland aan de Synode der kerk in Zuid-Afrika.”

De eigenlijke bevestiging had plaats 9 Mei 1853, naar aanleiding van Jer. 1 : 7. Des namiddags sprak de bevestigde Leeraar over 2 Cor. 5 : 20, (zie Kerkbode van 1853, blz. 205 en 206, terwijl men op blz. 173—175 kan lezen over diensten, den 5den Mei gehouden door Ds. VAN VELDEN en Ds. VAN DER HOFF. Hieraan is toegevoegd een afschrift van adressen, den Heer J. D. MARQUART aangeboden).

Wij keeren tot Dr. H. E. FAURE terug. Met schier te groote getrouwheid heeft hij zich gewijd aan de reuzentaak van eersten en eenigsten Leeraar der Ned. Geref. Kerk van *Natal*. Hij stichtte de gemeente *Mariannekerk*; ook die van *Utrecht* in *Transvaal*, die hij als consulent voortdurend getrouw bearbeidde, en nam, met zijn aangeborene goedhartigheid, zóveel hooi op zijn vork, dat hij eindelijk, aan het einde van 1858, tengevolge van overwerk en overspanning, zijn ambt moest neerleggen. Genoegzaam hersteld heeft hij tot 1862 in *Kaapstad* de St. Stephensgemeente (een zendingskerk) bearbeid, doch ook dat ging boven zijne krachten, zoodat hij zich in Nederland beroepbaar stelde. Hier stond hij eerst in *Bergschenhoek*

en vervolgens te *Doesburg*, waar hij in 1898 overleed. Velen herinneren zich ongetwijfeld, dat hij met HUET en andere Heeren, als BARON VAN DOORN VAN WESTCAPELLE, conferenties hield in de Duitse Kerk te 's-Hage en in andere Hollandsche gemeenten.

Doch keeren wij naar *Pietermaritzburg* terug. Gelukkig had Dr. FAURE zelf, in November 1858, den herdersstaf van *Ladysmith* kunnen leggen in de handen van Ds. P. D. M. HUET, die hem later als Nederd. Geref. leeraar van *Pietermaritzburg* opvolgde. De levensgeschiedenis van dezen hoogst merkwaardigen man is bekend genoeg en wij zullen er slechts de hoofdpunten uit vermelden.

PIERRE DAMMES MARIE HUET werd den 7den Dec. 1829 te Amsterdam geboren. Zijn vader PIERRE JOSUE LOUIS HUET stamde af van de in Frankrijk vervolgd en naar Nederland gevluchte Hugenoten en was Waalsch predikant in de hoofdstad. Zijne moeder heette GEERTRUIDA PAULINA ALETTA LEDEBOER. Hij ontving eene zorgvuldige en vrome opvoeding, doch zijn ongeregeld leven wierp een donkere slagschaduw op het sterven zijns vaders in 1846. Meer nog leed zijne moeder onder zijnen studententijd, doch volhardde voor hem te bidden, gelijk MONICA voor AUGUSTINUS. Na deels te *Leiden* deels te *Montauban* in Zuid-Frankrijk te hebben gestudeerd, deed hij in Juni 1853 te Leiden candidaats-examen. Twee mannen die den grootsten invloed op hem verkregen en behielden waren Ds. O. G. HELDRING te *Hemmen* en Ds. VAN DER LINGEN aan de *Paarl*. HUET kwam in Febr. 1864 bij Ds. VAN DER LINGEN aan, en werd door dezen bestemd om redacteur te worden van *Elpis*. Door HUETS onvoorzichtig, soms spotachtig verslag zijner reizen en vooral door zijn hartstochtelijk partij kiezen voor de kleurlingen kwam de Schrijver met zijn blad in groote moeilijkheden. 29 October 1857 werd HUET te Kaapstad tot de Evangeliebediening toegelaten. Tijdgenooten herinneren zich den grappigen indruk, door zijn proefpreek verwekt over den eigenaardigen tekst: „Roep Simson, dat hij voor ons spele.” In Zuid-Afrika vervulde hij, behalve dat hij als reizend prediker veel zegen verspreidde, den dienst des Woords in de gemeenten *Ladysmith* en *Pietermaritzburg*. Terwijl hij als vertegenwoordiger der Natalsche afdeeling de Evangelische Alliantie te Amsterdam in 1867 bijwoonde bleef hij in Nederland. Hij werd reizend predikant der Confessioneele Vereeniging. Na afgelegd colloquium doctum werd hij predikant van *Veenendaal* met Dr. HOEDEMAKER. Later stond hij achtereenvolgens te *Dirksland* en te *Goes*, waar hij den 9 April 1895 stierf. In zijne Afrikaansche

gelijk zijne eerste Hollandsche periode verdedigde hij met evenveel vuur het Calvinisme, als hij het in zijne Brightonsche periode en daarna bestreed. Vijf jaren lang was hij geheel in de macht van het spiritisme, doch werd er door Gods genade van verlost tot groote vreugde van Gods volk in Nederland en Zuid-Afrika. Hij gaf daarvan rekenschap in zijn geschriftje: „*Na vijf jaren.*” Zijne „*Afrikaansche Gedichten*” blijven zijne eerezuil.

HUET'S Afrikaansche periode is de schoonste van zijn leven. Hij heeft hier met groote trouw gearbeid voor het koninkrijk Gods in het algemeen en voor onze Ned. Gereformeerde Kerk in het bijzonder. Wij brengen slechts in herinnering, dat Ds HUET den 2 November 1857 in de Groote Kerk te *Kaapstad*, door onze Kaapsche Synode werd afgevaardigd om in Transvaal te arbeiden, hetgeen hij deed te *Lijdenburg*, *Zoutpansberg* en elders. Hij deelt mede, in zijne verslagen, dat hij „behalve private godsdienstoefeningen, catechisatiën, (soms tweemaal daags) en schoolhouden te *Zoutpansberg* gedurende dien tijd meer dan 190 malen heeft gepredikt. Het aantal gedoopte kinderen schat ik tusschen de 3 en 400; twee bejaarden doopte ik eveneens. Het aantal aannemelingen 80.”

Wij herinneren, dat HUET de eerste vaste Leeraar werd van *Ladysmith*, waar hij zich door 'Dr. FAURE, in November 1858 liet bevestigen. Later werd HUET leeraar van *Pietermaritzburg*, — in *Ladysmith* opgevolgd door Ds. F. LION CACHET.

FRANS LION CACHET is in 1835 geboren te Amsterdam, uit een Israelitisch geslacht. Tot bekeering gekomen ontving hij zijne opleiding tot zendeling in Engeland. In 1858 kwam hij in *Kaapstad*; verrichtte eerst in die stad en later elders zedingsarbeid. Later werd hij Leeraar onzer Ned. Geref. Kerk, eerst te *Ladysmith* (Natal) vervolgens te *Utrecht*, Transvaal, waar hij gelijk wij later zien zullen, onsterfelijke verdiensten heeft. Indien iemand, dan is Ds. F. LION CACHET waard, dat men een standbeeld voor hem oprichte, alleen reeds om hetgeen hij deed voor onze Kerk in Transvaal. In 1871 keerde hij naar Holland terug, werd te Utrecht candidaat in de theologie en was ongeveer een jaar predikant te *Nieuw-Loosdrecht*. Naar Afrika teruggekeerd in 1876 was zijn arbeid te *Villiersdorp* niet zulk een succes als in Transvaal. Hij keerde naar Nederland terug, was 1880—1883 Ned. Herv. Pred. te *Valkenburg* in Zuid-Holland en in 1887 te *Rotterdam* waar hij ging doleeren. Door antipathie tegen de doleantie verleid geeft Dr. G. J. VOS Az. op twee plaatsen eene smadelijke beschrijving van CACHETS optreden in Afrika. Wij bejammeren dat temeer, omdat de eenige bron,

door den geleerden Schrijver vermeld, een hoogst partijdig pamflet van den hoogst onvertrouwbaren Goddefroy is. Met mond en pen verdedigde CACHET zijne dierbare Transvaalsche of in het algemeen Zuid-Afrikaansche vrienden. Zijn laatste daad was eene correspondentie met een Haagsch predikant, tegen wiens hartstochtelijke aanvallen hij onze Kerk met warmte verdedigde. (De bedoelde predikant, wiens Ethisch Irenische briefjes den grijzen Simeon het sterven verbitterden, is Ds. F. VAN GHEEL GILDEMEESTER. Deze Heer had zich, in een Tranvaal-bidstond in de Grootte Kerk, een giftigen uitval veroorloofd tegen de dominees van *Stellenbosch*, de valsche getuigen waardoor Nabots wijngaard aan Engeland kwam. Tegen het verslag van die lezing in de dagbladen opgenomen, werd onmiddellijk protest aangeteekend door Ds. CACHET en door Prof. MULLER, toen benoemd Hoogl. in *Stellenbosch*, doch de Heer v. G. G. staat, naar zijne gewoonte, niet toe de antwoorden op te nemen). En toen hij in Nov. 1899 gereed stond te *Bergen op Zoom* eene publieke vergadering te leiden ten gunste der Transvalers, overviel hem de dood. Zijn „*Worstelstrijd der Transvalers*” blijft een onvergetelijk boek. Een *Monumentum aere perennius!*

Al dezen arbeid in dit hoofdstuk vermeld, was uitgegaan van en wierd gesteund door onze Kaapsche Synode. *Deze achttē thans den tijd gekomen, om de Ned. Geref. Gemeenten buiten de Kaapkolonie in organisch en in juridisch verband te brengen met haar en met elkander.* De Heeren Dr. ROBERTSON en Dr. P. E. FAURE, de Moderatoren van de beide vorige Synoden, werden nu, in 1849—'50, door de Synodale Commissie afgevaardigd naar de Boeren-Emigranten. Deze zending had o.m. tengevolge, dat in 1850 al de Ned. Gereformeerde Gemeenten aan gindsche zijde van de Oranjerivier (= Gariep) samen zouden uitmaken den Ring Transgariëp. De afgevaardigden van dezen ring, welk woord in onze Kerk overal ongeveer dezelfde juridische beteekenis heeft als het in Holland gebruikte *classis*, hadden als zoodanig zitting in de Kaapsche Synode. Deze Transgariëpsche Ring bestond tot in 1862, toen langzamerhand de Ned. Geref. Kerken, buiten de Kolonie, hunne eigene Synoden kregen en dus zelfstandig wierden.

Naar tijdsorde moesten wij nu spreken over de toestanden aan gindsche zijde van de Vaal, doch wij laten dit voorshands rusten, om dan tenslotte met Transvaal ons onafgebroken bezig te houden.

HOOFDSTUK III.

Het zelfstandig worden van de Vrijstaatsche Kerk en hare ontwikkeling.

Het jaar 1862 is voor de zelfstandigheid der Kerken van den Transgariëpschen Ring van zeer groot belang. Tengevolge eener uitspraak van het Hooge Gerechtshof in *Kaapstad*, dat nl. de leden der Ned. Geref. Kerk buiten de Kaapkolonie, geen deel mochten uitmaken van de Synode dier Kerk, werden de Transgariëpsche afgevaardigden genoodzaakt, onmiddellijk bedacht te zijn op maatregelen, die tot de *zelfstandigheid* der door hen vertegenwoordigende Kerken konden leiden.

Een lid van die Synode, die als ooggetuige daar aanwezig was, zegt ervan :

„Toen de presentie-lijst hedenmorgen gelezen werd en de Moderator „den predikant van *Maritzburg*” opriep, om zijne credentialen te vertoonen, stond ouderling LOEDOLFF, van *Zwartland* op, en teekende protest aan: „tegen de zittingneming in de Synode van afgevaardigden van gemeenten, buiten de grenzen der Kaapkolonie gelegen.” Tot nog toe had men gemeend, dat de Kerk zich buiten de Kolonie mocht uitbreiden, en dat de extra-Koloniale gemeenten, *schoon niet onder het politiek gezag der Kolonie, toch onder het geestelijk gezag der Synode konden blijven*. Maar de predikanten en ouderlingen over „Grootrivier” zijn bijna allen rechtzinnig; en de modernen en liberalen in de Kolonie vleien zich eene belangrijke meerderheid in de Synode te zullen uitmaken, als zij de extra-Kolonialen over de grenzen kunnen teruggrijpen.”

LOEDOLFF werd door de rechtbank in het gelijk gesteld, en behaalde, naar hij meende, een schitterende overwinning, toen de afgevaardigden van den Transgariëpschen Ring de Synodale Vergaderingen niet langer mochten bijwonen, maar de Heere heeft in Zijne genade onze dierbare Kerk voor den triump en den smaad van het modernisme bewaard en de LOEDOLFF-zaak heeft, meer dan iets anders, de belangen van het Koninkrijk Gods bevorderd, doordat onze Transgariëpsche Kerken tot vrije en zelfstandige organisatie kwamen !

Ook in den *Oranje-Vrijstaat* werden aanstonds pogingen in het werk gesteld, om tot eene zelfstandige Kerkformatie te geraken. Begin 1862

stond te *Winburg*: Ds. H. VAN BROEKHUIZEN; te *Fauresmith*: Ds. A. A. LOUW; te *Smithfield*: Ds. P. ROUX; te *Bloemfontein*: Ds. G. VAN DE WALL; te *Harrysmith*: Ds. D. MAC MILLIAN. *Boshof* was eene consulentgemeente van Ds. VAN DER WALL; *Jacobsdal* van Ds. LOUW; *Kroonstad* van Ds. VAN BROEKHUIZEN; *Philippolis* van Ds. LOUW; terwijl *Edenburg* en *Bethulië* in 1862 pas waren gesticht.

Op last van den Transgariëpschen Ring werd nu eene *Conferentie* samengeroepen te *Bloemfontein* en gehouden 13, 14 en 15 Januari 1864. (De eerste „conferentie” van den Transgariëpschen Ring was nog in 1861 gehouden te Ladysmith (Natal). Op krachtige wijze werd daar o. m. bepleit de wenschelijkheid eener *vereeniging van al de gemeenten der Gereformeerde Kerk aan deze zijde van de Oranjerivier onder ééne Synode, in eene groote, vrije Kerk, zonder Staatshulp*. Daartegenover werd de wenschelijkheid besproken van *landskerken, die ieder naar het eigenaardig type des lands zich konden ontwikkelen, met Staatshulp*. Het was te begrijpen, dat, met een zoo goed gezind Gouvernement als het Vrijstaatsche men meer gevoelde voor het laatste dan voor het eerste. Maar latere dagen zouden den Referent, Ds. F. LION CACHET, rechtvaardigen. „Niet de vrijheid der Kerk voor eenige ponden verkoopen, de ordonnantie weigeren en de Gouvernements-toelage laten varen,” dät was zijn ideaal. En de fungeerende Staatspresident — J. J. VENTER, een der oude „voortrekkers”! — viel hem bij en zeide, dat het nu de tijd was te waken. „Daar is,” zoo ging hij voort, „een zwaard, dat nu nog wel niet tegen de Kerk is gebruikt, doch in eene vijandelijke hand met verwoestende kracht kan gebruikt worden,”

Het resultaat der besprekingen was:

1°. „Met betrekking tot eene vereeniging met *Natal* is men overeengekomen, dat op dit oogenblik niets beters kan worden gedaan, dan de kerken in de beide koloniën zelfstandig te organiseeren, doch zóó, dat zij te eeniger tijd onder ééne Synode kunnen vereenigd worden.”

2°. De benoeming eener Commissie van de Leeraren der Ned. Geref. Kerk in den Vrijstaat, met macht om andere personen daarin op te nemen, ten einde te onderzoeken op welk eene wijze een zelfstandige Synode in den *Vrijstaat* kon worden opgericht, welke Commissie verslag moest doen op eene nader te bepalen Conferentie.

15 Juni 1864 vergaderde deze Commissie te *Bloemfontein*, om de kerkwetten der Kaapkolonie aan eene herziening en wijziging, naar de behoeften

van dit land te onderwerpen. Dit had plaats onder voorzitterschap van Ds. VAN DE WALL, terwijl aan het einde dezer bijeenkomsten besloten werd: 1°. dat *Praeses* en *Scriba* nog eens het geheel zouden nazien; 2°. dat op 9 November wederom eene vergadering zou gehouden worden, en wel bestaande uit *drie* afgevaardigden, (except de predikant), uit elke gemeente te kiezen door de manslidmaten. Het doel der vergadering zou zijn: 1°. om de reeds gewijzigde kerkwetten voor de laatste maal in revisie te brengen en eindelijk te bekrachtigen; 2°. om uit den boezem der gemeenten de synode van den *Oranje-Vrijstaat* te constitueeren.

Laatstgenoemde vergadering werd dan ook te *Smithfield* gehouden op 12 November 1864, en door haar voldaan aan het tweërlei doel, waarvoor zij samengeroepen was.

De eerste synode der Ned. Gereformeerde Kerk in den Oranje-Vrijstaat vergaderde te Bloemfontein, in 1865, den 10 Mei en volgende dagen. De Leeraren waren dezelfde als begin 1863, terwijl *Boshof* inmiddels Ds. H. W. BRANDT had gekregen en *Philippolis*: Ds. C. FRASER. Op deze eerste vergadering waren, behalve de predikanten, uit iedere gemeente twee ouderlingen, en, uit elk der consulentgemeenten alleen twee ouderlingen aanwezig. Naar latere vergaderingen werden uit elke gemeente één predikant en één ouderling afgevaardigd, gelijk dat op de Ringsvergaderingen de gewoonte was (vgl. vierde beschrijvingspunt).

Omtrent de *verhouding tot den Staat* werd het volgende besluit genomen: „De Synode der Nederd. Geref. Kerk in den O. V. Staat, introduceere zich bij de Regeering des lands, door eene officieele kennisgeving aan den H.Ed. Volksraad, dat zij zich, sinds 15 November 1864, te *Smithfield* tot een zelfstandig kerkgenootschap gevormd heeft. Tevens legt zij een exemplaar harer eigene kerkwetten over, waaruit de Regeering, die krachtens art. 22 onzer Constitutie, de Ned. Herv. Kerk bevordering en ondersteuning waarborgt, inzage verkrijgen kan van de wijze van het bestuur dezer Kerk. *Terwijl de Synode, om misverstand voor te komen, gaarne zien zou, dat de in de Constitutie abusivelijk gebruikte titel: „Nederlandsch Hervormd”, juistere geformuleerd werd als „Nederduitsch Gereformeerd.”*

Dit voorstel werd met algemeene stemmen aangenomen.

Het is ons niet gelukt de *Staatscourant van den Oranje-Vrijstaat* van dien tijd in handen te krijgen, daar er op het archief van den toenmaligen Vrijstaatschen gezant, Dr. H. P. N. MULLER, te 's-Gravenhage, geen jaargangen van de oudste Staatscouranten aanwezig waren. Toch heeft Z.Ex.

ons hoogst welwillend verlot verleend, uit de op z'n archief aanwezige Staatscouranten afschriften te maken van Kerkelijke aangelegenheden, voor zoover wij ze belangrijk achten. Terwijl wij Dr. MULLER voor zijne welwillendheid hartelijk danken, laten wij het volgend *extract hier volgen uit de Notulen van den Volksraad*, voorkomende in de *Gouvernements-Courant van den Oranje-Vrijstaat*. Deel XXII, 28 Aug. 1878, No. 1125:

„CONSTITUTIE VAN DEN ORANJE-VRIJSTAAT,” (waarin de tekst van 1854 en 1866 gewijzigd wordt), gepubliceerd in de *Gouvernements-Courant van den Oranje-Vrijstaat*, 19 Juni 1878, No. 1115.

(*Onveranderd*). Art. 23. — De bevordering van godsdienst en onderwijs is een onderwerp van zorg voor den Volksraad.

(*Onveranderd*). Art. 24. — De Nederduitsch Gereformeerde Kerk zal door den Volksraad bevorderd en ondersteund worden.

Over de *discussie van Dinsdag 21 Mei 1878*, wordt het volgende genotuleerd: Art. 23. Geen aanmerkingen; blijft zooals het is.

Art. 24 gelezen en wordt er op gewezen, dat het woord „Nederlandsch” eene drukfout is en Nederduitsch moet zijn, en *dat bij een Raadsbesluit het woord „Hervormde” veranderd is in „Gereformeerde.”*

Voorstel van den heer J. G. LOUW, ondersteund door den heer VILJOEN: „*Dat in Art. 24 de woorden: „Nederduitsch Hervormde” veranderd worden in „Nederduitsch Gereformeerde.”*”

De heer MACFARLANE meent, dat of geene of alle Protestantsche kerken ondersteund moeten worden, dus zal hij voorstellen:

„*Dat Art. 24 der constitutie worde geschrapt.*”

De heer SIEBERT wil niet beweren, dat geene dan de Ned. Geref. Kerk ondersteund moet worden, maar het kan niet betwist worden, dat die Kerk, tot welke de overgrootste meerderheid des volks behoort, de voorkeur moet hebben.

De heer SCHNEHAGE zegt, dat hij ten voordeele van het vrijwillig beginsel is, maar, onder de tegenwoordige omstandigheden des lands, moet het artikel vooreerst blijven als het staat, en later moet geene gezindheid meer ondersteund worden, maar ieder voor zichzelve zorgen.

De heer GOOSSENS zegt, dat een besluit, als door den heer J. G. LOUW voorgesteld, niet noodig is, *daar het woord Hervormde reeds door eene ordonnantie is verbeterd* en het woord Nederlandsch eene drukfout is.

Het voorstel van den heer J. G. LOUW wordt, met uitzondering van 5 stemmen, aangenomen, en Art. 24 alzóó gewijzigd.”

(In de zitting van 22 Mei is de aldus gewijzigde constitutie definitief in haar geheel aangenomen, met op één na algemeene stemmen.)

Wij deden deze aanhaling, om te doen zien, dat de Vrijstaatsche Re-

geering zeer welwillend was voor onze Kerk. Telken jare werd een groot bedrag op de begrooting uitgetrokken, ten behoeve der Ned. Geref. Kerk. Later hebben ook andere kerkelijke denominaties ondersteuning genoten, en meer dan eens gingen er stemmen op in den Volksraad, om het privilegie der Ned. Geref. Kerk af te schaffen. Toch bleef onze Kerk voortdurend ruime toelagen uit de Staatskas genieten, in de laatste jaren zelfs tot £ 8000.— Gij herinnert u de woorden van den fungeerenden Staatspresident, gesproken op de Bloemfonteinsche Conferentie in 1864: „*Daar is, zeide hij, een zwaard, dat nog wel niet tegen de Kerk is gebruikt, doch, in eene vijandelijke hand, met verwoestende kracht KAN gebruikt worden!*”

De man was een ziener. Het zwaard is gekomen in den oorlog tusschen Engeland en de Boerenrepublieken, toen er een nieuw soort pressie werd gebruikt, om de Vrijstaatsche predikanten te dwingen tot het afleggen van den eed, door de keuze tusschen inhouding der Staatstoelagen, d.i. hongerdood of onderwerping!

Wij komen later, bij de bespreking van de Transvaalsche geschiedenis, op bovenstaande naamswijziging terug. Zooveel zal den belangstellenden lezer duidelijk zijn: op hoe regelmatige en correcte wijze de Ned. Geref. Kerk van den Oranje-Vrijstaat zich uit onze Kaapsche Moederkerk heeft ontwikkeld!

Daar de Transvaalsche Kerkgeschiedenis eene enorme plaatsruimte van dit boek zal beslaan, moeten wij ons weerhouden het leven van de voornaamste personen, die in den Vrijstaat hebben gearbeid, te schetsen. Aan het einde van dit boek geven wij de statistiek en eenige bijzonderheden, gelijk die voorkomen in den Almanak onzer Kerk, van het jaar 1914, blz. 91 tot 103, terwijl wij nog onder de afdeeling Zending vermelden zullen wat onze Broeders in den O. V. S. daarvoor doen.

HOOFDSTUK IV.

Het zelfstandig worden onzer Kerk in Natal.

Mogen wij thans Uwe aandacht vragen voor *Natal*? Het vijandig bedoelde besluit van het Kaapsche Hoogerechtshof, dat, met het oog op de kerkelijke ordonnantie, die de Ned. Geref. Kerk tot de *Kaapkolonie* beperkte, geene afgevaardigden van gemeenten buiten de grenzen der Kaapkolonie in onze Synode recht van zitting en stemming hadden, — kwam ten slotte der Kerke Christi ten goede, daar in ieder land nu de noodige zelfstandigheid werd verkregen.

In het begin van 1863 stond te *Pietermaritzburg*: Ds. P. HUET; werd Ds. F. LION CACHET als predikant van *Ladysmith*, door HUET bevestigd; was te *Weenen*: Ds. J. MCCARTER, overgekomen uit de Vrije Schotsche Kerk. Alle drie waren zij even goede sprekers als schrijvers, hoewel misschien F. LION CACHET de eereplaats toekomt, en door deze jonge, vurige, vrome, degelijke, beginselvaste mannen kon beter in de geestelijke behoeften van de zéér verspreid wonende leden der Ned. Geref. Kerk worden voorzien, dan door éénen Leeraar, gelijk vroeger, al beschikte deze dan ook over de enorme werkrachten en het warme hart van den zeer sympathieken Dr. FAURE. Er waren ook verschillende „buitenkerken”, d. w. z. plaatsen, waar men wel kerkgebouwen bezat, maar die nog niet tot zelfstandige gemeenten konden worden gevormd, zooals b.v. *Alewijn* in de gemeente *Pietermaritzburg*; *Mariannekerk* in de gemeente *Weenen*; *Schoemansdorp* en *Umvote* in de gemeente *Pietermaritzburg*; *Ermelo* in de gemeente *Ladysmith*.

Hierbij kwamen de Transvaalsche gemeenten onzer Kerk, die door de Natalsche Kerken moesten worden bearbeid, met uitzondering van *Lijdenburg*, dat thans een eigen leeraar bezat in Ds. P. A. C. VAN HEYNINGEN, die de herdersstaf voerde over een zielental van 2000. *Utrecht* (Transvaal) met 800 zielen, werd geregeld en trouw bearbeid vanuit *Ladysmith*, door Ds. F. LION CACHET, als consulent.

Nu *Natal* drie eigen, vaste leeraren bezat, trad een besluit onzer Kaapsche Synode, van 1857 in werking: *dat de gemeenten van Natal eenen afzonderlijken Ring zouden vormen, zoodra dezelve drie Leeraren zouden*

bezitten. De afgevaardigden van de gemeenten, behoorende tot den Transgariepschen Ring, die voor het laatst in 1862 in de bovengenoemde Synode zitting hadden, hielden natuurlijk onmiddellijk na het besluit in de Loedolffzaak, op verlangen en advies onzer Synode, in *Kaapstad* eene Ringsvergadering, waarin besloten werd: *dat de ringen van den Vrijstaat en Natal uit elkander zouden gaan, en dat de Transvaalsche gemeenten Lijdenburg en Utrecht tot den Ring van Natal zouden behooren.*

De eerste *Natalsche Ringsvergadering* werd dientengevolge gehouden in de Ned. Geref. Kerk te *Ladysmith*, 30 April, 1 en 2 Mei 1863. Tegenwoordig waren Ds. HUET van *Pietermaritzburg*; Ds. J. MCCARTER van *Weenen*; Ds. F. LION CACHET van *Ladysmith*; Ds. P. A. C. VAN HEYNINGEN van *Lijdenburg*; ouderling A. G. SPIES van *Ladysmith*; oud. J. DE JAGER en diaken H. LOXTON, afgevaardigden van *Utrecht*.

Wij willen U niet vermoeien, met al wat in deze vergadering en latere samenkomsten is behandeld. Ook hier wederom is het ons doel aan te toonen, *op hoe volkomen regelmatige en rechtmatige wijze, de gemeenten van Natal, die vroeger behoorden tot den Transgariepschen Ring, en als zoodanig zitting en stem bezaten in onze Kaapsche Synode, zich hebben georganiseerd tot eene zelfstandige Kerk, met een eigen Synode!* Het voornaamste slechts zij hier aangestipt, van hetgeen op deze materie betrekking heeft.

Aangenomen werd een voorstel van Ds. HUET: „*De ring van Natal houdt zich voorloopig aan de wetten en bepalingen der Ned. Geref. Kerk in Zuid-Afrika, met dien verstande, dat natuurlijkerwijze, de daarbij voorkomende Gouvernements-ordonnantien, van geene kracht zijn in de tot dien Ring behorende gemeenten in de Zuid-Afrikaansche Republiek.*”

Breedvoerige discussie had plaats over *de verhouding der Ned. Geref. Kerk in Natal, tot het Gouvernement*, en men besloot daarover rechtskundig advies in te winnen.

Het consulentschap van Utrecht werd wederom opgedragen aan Ds. LION CACHET, met dien verstande, dat, wanneer zaken mochten voorkomen, van gemengd burgerlijk-kerkelijken aard, Ds. VAN HEYNINGEN van Lijdenburg, om advies zou worden gevraagd. Het consulentschap van Lijdenburg werd toevertrouwd aan den Ring van Natal, terwijl er ook in den Vrijstaat Leeraren waren, die zich vijf jaren geleden schriftelijk verbonden hadden, die gemeente, in geval van vacature, te dienen. Men houde in het oog dat Utrecht en Lijdenburg in het politieke toenmaals nog zelfstandige Staten waren, waarover de andere Transvaalsche Staten hoegenaamd niets hadden in te brengen.